

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Barbora Klimtová

Skloňování maskulin s tvarotvorným základem
zakořeněným na obojetnou souhlásku v současné
češtině

Declension of masculine nouns ending with
„ambiguous“ consonants in contemporary Czech

Praha, 2011

Doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. Mgr. Robertu Adamovi, Ph.D. za vedení této práce, za jeho podnětné připomínky a především za vstřícnost a čas, který mi věnoval.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 7. 2011

.....

Barbora Klímtová

Abstrakt

Úkolem této diplomové práce bylo zmapovat současný stav procesu kolísání u maskulin se zakončením na obojetné souhlásky *s*, *z*. V tomto popisu vycházíme ze stavu zachyceného v jazykových příručkách přibližně od 2. poloviny 20. století. Na jejich základě a s pomocí *Retrográdního slovníku současné češtiny* jsme se sestavili seznam maskulin s tímto typem zakončení a následně jsme jednotlivá jména ověřovali pomocí korpusové databáze ČNK syn2010. U vybraných jmen jsme pro doplnění korpusových výsledků použili dotazníkový průzkum. Na závěr jsme ze získaných údajů sestavili přehled, který by měl současnou situaci kolísání těchto jmen popisovat.

Klíčová slova

apelativum, dotazníková průzkum, kolísání, korpus, maskulina zakončená na *-s*, maskulina zakončená na *-z*, měkká deklinace, proprium, tvrdá deklinace, vzor

Abstract

The thesis attempts to map the current situation of the variance process in masculines ended with epicene consonants *-s* and *-z*. Based on the description of the situation presented in language guides approximately since 1950s and with the help of *Retrográdní slovník současné češtiny*, the authoress compiled a list of masculines with this type of ending and afterwards she verified each noun via corpus databáze ČNK syn2010. To complete the corpus results the authoress used the questionnaire survey on selected nouns. From acquired data there was set together a summary which should describe the current situation of this variance in these nouns.

Key words

appellative, corpus, hard declension, masculine ending with *-s*, masculine ending with *-z*, paradigm, proper noun, questionnaire survey, soft declension, variance.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Přehledová část.....	7
2.1 Nauka o českém jazyku.....	7
2.2 Česká mluvnice.....	8
2.3 Mluvnice češtiny.....	10
2.4 Naše řeč (I. část).....	11
2.5 Čeština – řeč a jazyk.....	13
2.6 Naše řeč (II. část).....	15
2.7 Příruční mluvnice češtiny.....	17
2.8 Mluvnice současné češtiny.....	18
2.9 Internetová jazyková příručka.....	20
2.10 Přehled.....	22
3. Seznam maskulin zakončených na –s a –z vytvořený s pomocí retrográdního slovníku a doplněný podle doporučené literatury.....	24
4. Vyhledávání v databázi ČNK a důležitost genitivu singuláru.....	32
5. Vlastní jména rodu mužského se zakončením na –s.....	34
5.1 Maskulina životná.....	34
5.2 Maskulina neživotná.....	39
6. Vlastní jména rodu mužského se zakončením na –z.....	42
6.1 Maskulina životná a neživotná.....	42
7. Výsledky dotazníkového výzkumu pro vlastní jména rodu mužského se zakončením na –s a –z.....	46
8. Apelativa rodu mužského zakončená na –s.....	49
8.1 Maskulina neživotná.....	49
8.2 Maskulina životná.....	53
9. Apelativa rodu mužského zakončená na –z.....	56
9.1 Maskulina neživotná.....	56
9.2 Maskulina životná.....	59
10. Finální přehled maskulin se zakončením na –s a –z.....	62
11. Závěr.....	64
12. Seznam použitých zkratk.....	66
13. Seznam použité literatury.....	67

1. Úvod

Cílem této diplomové práce je zmapovat současný stav užívání a vývoj paradigmatu maskulin (životných i neživotných) se zakončením na obojetné souhlásky *s* a *z*. V první části se pokusíme shrnout dosavadní bádání v této oblasti s ohledem na poznatky o maskulinech obecně. Vytvoříme tak stručný přehled, který nám dále bude sloužit jako východisko pro další výzkumy. Z údajů obsažených v příručkách a člancích a na základě *Retrográdního slovníku současné češtiny* vytvoříme výběrový seznam apelativ a proprií rodu mužského životného i neživotného zakončených na *-s* a *-z*, jejichž zařazení k deklinačnímu typu budeme dále ověřovat pomocí databáze Českého národního korpusu (ČNK). Soustředíme se především na jevy, jako je kolísání mezi deklinačními vzory či úplný přesun od jednoho vzoru k jinému, a vliv těchto procesů na celkové paradigma. Metodu vyhledávání a výběr konkrétní korpusové databáze objasníme v příslušných kapitolách.

Jelikož bychom rádi obohatili toto porovnání i o uživatelské hledisko, rozhodli jsme se kritická data ověřit dotazníkovou metodou mezi rodilými mluvčími češtiny vybranými dle určitých kritérií, která dále objasníme v příslušné části. Dotazník však použijeme pouze pro ověření vybraných jmen ze seznamu, a to právě těch, která kolísání nejvíce podléhají. Bude sloužit především jako doplňující složka k údajům zjištěným v databázi ČNK.

Výsledky z těchto tří výchozích bodů (přehled, ověření v ČNK, dotazníková metoda) nám poslouží k vytvoření závěrečného shrnutí údajů a k nastínění současné situace v úzu maskulin s tímto zakončením.

2. Přehledová část

V úvodní části této práce se pokusíme vytvořit přehled dosavadních poznatků a prací, které byly maskulinům zakončeným na obojetné souhlásky –s a –z v poslední době (od druhé poloviny 20. století) věnovány. V přehledu budeme postupovat chronologicky, u některých příruček (*Čeština – řeč a jazyk*, *Příruční mluvnice češtiny*, *Česká mluvnice*) vycházíme z posledních přepracovaných vydání.

2.1 Nauka o českém jazyku

Šmilauer ve své *Nauce o českém jazyku* (1972; dále jako NoČJ) se o maskulinech zakončených na –s a –z zmiňuje v oddílu o podstatných jménech rodu mužského hned několikrát. Po rozdělení maskulin na životná a neživotná je přiřazuje ke vzorům podle jejich zakončení.

2.1.1 Životná maskulina

Ta se zakončením na souhlásku tvrdou a obojetnou (zpravidla) se podle Šmilauera skloňují podle vzoru *pán*, naopak ta s měkkou (anebo zřídka i s obojetnou) souhláskou v zakončení se skloňují podle vzoru *muž*. V částech, které se jednotlivým vzorům věnují více, se už o maskulinech se zakončením na –s a –z dozvídáme o něco více. Ke vzoru *pán* řadí Šmilauer z výše zmíněných maskulin tato: *stávkokaz*, *plaz*, *morous*, *pštros*. Zmiňuje také, že některá jména zakončená na –s a –z kolísají mezi vzory *muž* a *pán*. Z apelativ to podle něj jsou *bonz* a *markýz*, větší skupinu kolísajících tvoří jména vlastní, jako: *Adonis*, *Alois*, *Amos*, *Vítámvás*, *Boris*, *Kosmas*, *Kraus*, *Nečas* a *Profous*. Ke vzoru *muž*, a tedy k měkkému skloňování, zařazuje Šmilauer vlastní jména *Mráz*, *Francouz*, *Hamouz*, *Radúz*, *Belojanis*, *Halas*, *Luis*, *Rais*, *Rumcajs*, *Taxis* a *Zákrejs*, z jmen obecných pak *kněz*, *vítěz*. Přičemž dodává, že u maskulin s měkkým skloňováním je zakončení na –s a –z (respektive na obojetnou souhlásku vůbec) výjimečné.

2.1.2 Neživotná maskulina

U neživotných maskulin probíhá počáteční rozdělení ke vzorům podle stejného schématu. Vzoru *hrad* Šmilauer připisuje maskulina zakončená na tvrdou a zpravidla také obojetnou

souhlásku, ta se zakončením na měkkou a jen zřídka obojetnou patří ke vzoru *stroj*. K tomuto vzoru přiřazuje Šmilauer z maskulin zakončených na –s a –z pouze slova *peníz* a *městys*. U vzoru *hrad* je maskulin s tímto zakončením uvedeno více: *ochoz*, *rybíz*, *kus*, *lis*, *útes*. Dále Šmilauer zmiňuje variantnost koncovek v 6. pádě u vzoru *hrad* – obě koncovky –ech i –ích se objevují u maskulin *jez*, *mráz*, *okres*.

2.1.3 Shrnutí:

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: *stávkokaz*, *plaz*, *morous*, *pštros* (apelativa)

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *kněz*, *vítěz* (apelativa); *Francouz*, *Hamouz*, *Mráz*, *Radúz*, *Belojanis*, *Halas*, *Luis*, *Rais*, *Rumcajs*, *Taxis*, *Zákrejs* (propria)

ŽIVOTNÁ MASKULINA - KOLÍSAJÍCÍ: *bonz*, *markýz* (apelativa); *Adonis*, *Alois*, *Amos*, *Vítámvás*, *Boris*, *Kosmas*, *Kraus*, *Nečas*, *Profous* (propria)

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: *ochoz*, *rybíz*, *kus*, *lis*, *útes* (apelativa); variantnost koncovek v Lsg. (-ech, -ích): *jez*, *mráz*, *okres*

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *peníz*, *městys* (apelativa)

2.2 Česká mluvnice

Česká mluvnice Havránka a Jedličky (1981; dále jako ČM) stejně jako NoČJ vyděluje u maskulin zakončených na souhlásku čtyři vzory podle koncovky v genitivu singuláru: *hrad* (tvrdé neživotné; koncovka v Gsg –u, -a); *stroj* (měkké neživotné; koncovka v Gsg –e); *pán* (tvrdé životné; koncovka v Gsg –a) a *muž* (měkké životné; koncovka v Gsg –e).

2.2.1 Měkké skloňování

„Měkké skloňování mají všechna podstatná jména mužská zakončená v 1.p. jedn. čísla na souhlásku měkkou a pak některá zakončená na souhlásku –l, -s, -z. Jsou to ta, která mají v 2. p. jedn. čísla koncovku –e, jako ... peníze, vítěze, kněze, Francouze, městyse.“¹ U proprií zakončených na –s a –z uvádí ČM zpravidla měkké skloňování podle vzoru *muž*. Náleží sem tedy osobní mužská jména jako *Engels*, *Marx*. U některých „se řidčeji vyskytují i tvary podle tvrdého vzoru *pán* (*Alois – Aloise i Aloisa*, *Alfons – Alfonse i Alfonsa*, *Ámos – Ámose i*

¹ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981., str. 142.

Ámosa, Boris – Borise i Borisa, Kraus – Krause i Krausa, Felix – Felixe i Felixa).² U měkké deklinace se také uvádí zvláštní tvar pro Npl *kněz – kněží*.

2.2.2 Tvrdé skloňování

O maskulinech (životných i neživotných) se zakončením na –s a –z se v ČM píše nejčastěji v souvislosti s variantností jejich koncovek v určitých pádech. Pro Lsg maskulina *autobus* se uvádějí tvary *v autobusu* i *v autobuse*, stejně tak *v předpisu* i *v předpise*, přičemž ČM dále poznamenává, že „*obojí koncovku, -u i -e, mívají vedle případů už uvedených – zvláště jména zakončená na -pis atd.*“³ Dvě varianty koncovek má i Lpl: „*Koncovka -ích byla hojná v starším jazyce (zvláště u jmen zakončených na -s, -z, -v); dnes se zachovala a drží jen u jmen zakončených na -k, -g, -h, -ch jako v dotaznících, v domcích, v dialozích, na soustruzích, na vrších, u jména les a ojediněle – vedle -ech – u některých dalších jmen zakončených na -s a dále na -l, srov. v lesích, okresích (vedle v okresech), na plesích (vedle na plesech) atd.*“⁴ Maskulina (kromě výše uvedených *peníz, vítěz, kněz, Francouz, městys*) by tedy měla patřit k tvrdému skloňování, například: *vůz, hlomoz, pes, hlas, okres*, ještě ojediněle by se u některých jmen na –z měly objevovat dvojí tvary: „*srov. Bezděze i Bezdězu, markýze i markýza, bonze i bonza. – Tvary podle měkkého vzoru však u některých těchto jmen ustupují, zvláště v množ. čísle a v 3. a 6. p. čísla jednotného.*“⁵

2.2.3 Shrnutí

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: většina, např. *pes*; v některých pádech u některých maskulin se mohou objevovat měkké koncovky, ale jsou spíše na ústupu (*markýz, bonz*);

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *vítěz, kněz, Francouz* (apelativa); *Engels, Marx* (propria); u proprií *Alois, Alfons, Ámos, Boris, Kraus, Felix* se **řidčeji** objevují i tvary podle tvrdého vzoru *pán*

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: většina apativ s tímto zakončením, např. *vůz, hlomoz, hlas, okres, les, ples* (poslední tři v Lpl koncovky –*ech* i –*ích*); dále skupina

² HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981., str. 169.

³ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981., str. 139.

⁴ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981., str. 139.

⁵ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981., str. 143.

jmen zakončených na *-pis*, *autobus* (tato mají v Lsg koncovky *-e* i *-u*); *Bezděz* (proprium, tvary podle vzoru *stroj* na ústupu

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *městys* (apelativum)

2.3 Mluvnice češtiny

Mluvnice češtiny II (1986, dále jen jako MČ) také dělí všechna životná podstatná jména rodu mužského do tří substantivních a dvou adjektivních deklinačních typů. Z hlediska naší práce jsou zajímavé dva substantivní podtypy, MČ je označuje jako podtyp A (*pán*) – v Gsg *-a* a podtyp B (*muž*) – v Gsg *-e*.

2.3.1 Životná maskulina

K podtypu A řadí MSC životná maskulina „*s finální souhláskou základu tvrdou a obojetnou, a to retnou a z větší části i s l, s, z (popř. x). Uvnitř skupiny jmen s tvrdými finálami mají specifické tvary ve Vsg a Lpl jména s finální souhláskou velární.*“⁶ Pokud se soustředíme na lexikální obsazení tohoto podtypu, o kterém MČ tvrdí, že je *velice bohaté a různorodé*, nenajdeme mezi uvedenými jmény ani jeden konkrétní příklad maskulina se zakončením na *-s* či *-z*.

Podtyp B zahrnuje „*maskulina životná s finální souhláskou tvarotvorného základu měkkou a některá jména s obojetnými finálami -l, -s, -z (popř. -x).*“⁷ Konkrétně MSC pod tento podtyp zařazuje jména *vítěz, kněz, šimpanz, Francouz, Mráz* a osobní jména zakončená na *-s* jako *Alois*. O jménu *kněz* se MČ zmiňuje podrobněji. Jeho deklinace v singuláru je pravidelná podle vzoru *muž*, ovšem „*v pl je v A tvar kněze, v ostatních pádech jsou zastarávající tvary (jako u bratří) s alternací z/ž : N, G kněží, D kněžím, L kněžích, I kněžími.*“⁸

2.3.2 Neživotná maskulina

U neživotných maskulin MČ rozeznává jeden typ adjektivní a jeden typ substantivní. Ten se pak dále rozděluje na dva podtypy podle koncovek v Gsg – podtyp A (v Gsg *-u/-a*; vzor *hrad*) a podtyp B (v Gsg *-e*; vzor *stroj*).

Maskulina zakončená na tvrdou či obojetnou souhlásku se zařazují k podtypu A, tedy vzoru *hrad* a ta končící na souhlásku měkkou a ojediněle na *-l, -s* nebo *-z* patří k měkké deklinaci, pod vzor

⁶ *Mluvnice češtiny II*. Praha: Academia, 1986, str. 294.

⁷ *Mluvnice češtiny II*. Praha: Academia, 1986, str. 296.

⁸ *Mluvnice češtiny II*. Praha: Academia, 1986, str. 301.

stroj. Tedy většina maskulin s finálním –s a –z by se měla skloňovat podle vzoru *hrad*, pod vzor *stroj* by patřila jen malá skupina těchto maskulin. U neživotných maskulin vůbec se podle MČ projevuje variantnost tvarů pouze u těch s tvrdou deklinací, tudíž můžeme tyto varianty očekávat i u některých maskulin zakončených na s nebo z. Variantnost se týká tvarů ve Vsg (po velárách –u; po nevelárních zpravidla –e), Gsg („koncovku –a příznačnou pro tvrdý podtyp jmen životných nebo dubletní –u/-a má nepoměrně méně neživotných maskulin“⁹; většinou musí předcházet neměkká souhláska – tedy může se objevit i u zakončení na –s a –z), Lsg (-u/-ě(e); jejich distribuce není vyhraněna) a Lpl (-ech a –ích; „Formant –ích po nevelárních tvrdých a obojetných souhláskách se vedle formantu –ech uplatňuje pouze u některých jmen s tvrdým skloňováním, a to po finálech –l, -s, -z, např. ... okresech/sích, plesech/sích, jezech/zích ... Jména mající pouze (nebo převážně) formant –ích po obojetné finále (např. lesích) jsou řídká“¹⁰).

Jako konkrétní příklady neživotných maskulin s tvrdou deklinací a zároveň zakončených na –s a –z uvádí MČ *vůz, hmyz, hlas, okres, dovoz, nápis*.

Měkká deklinace (vzor *stroj*, podtyp B) zahrnuje převážně jména s měkkou finálou. Dále se může objevit i zakončení na –l a právě –s a –z, konkrétně u slov *městys, peníz*.

2.3.3 Shrnutí

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: některá na –s a –z, ovšem žádný příklad

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *vítěz, kněz, šimpanz* (apelativa); *Francouz, Mráz, Alois* (propria)

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: větší část; např. *vůz, hmyz, hlas, okres, dovoz, nápis, ples, jez*

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *peníz, městys*

2.4 Naše řeč (I. část)

Maskulinům se zakončením na –s a –z se věnují dva články z *Naší řeči* z roku 1995 (ŠIMANDL, J. Nad 2. vydáním SSČ, zejména o tvarosloví. *NŘ*, 1995, roč. 78, s. 18–25.; SEDLÁČEK, M. Dvě kapitoly z formálního tvarosloví češtiny. *NŘ*, 1995, roč. 78, s. 74–79.). Šimandlův článek na problematiku maskulin se zakončením na –s a –z upozorňuje pouze v rámci kritiky druhého

⁹ *Mluvnice češtiny II*. Praha: Academia, 1986, str. 305.

¹⁰ *Mluvnice češtiny II*. Praha: Academia, 1986, str. 305.

vydání *Slovníku spisovné češtiny* (SSČ). Ten u příjmení *Kraus* zaznamenává koncovku v Gsg pouze *–e* (v NoČJ a ČM přípustná i koncovka *–a*), kdežto u jmen *Alois* a *Amos* připouští SSČ obě koncovky. Nově je kolísání v SSČ zaznamenáno u maskulin *stávkokaz*, *révokaz*, *všekaz*, dříve se řadila pouze k tvrdé deklinaci, zde se uvádějí i koncovky podle měkkého skloňování. *Peníz* by podle SSČ náležel pouze ke vzoru *stroj*, Šimandl se však zamýšlí nad tvary v Lsg *penízi* vs. *penízu*. Pro Npl *klid'as* se připouštějí varianty *klid'asi* i *klid'asové*.

Sedláček životným maskulinům zakončeným na *–s* a *–z* věnuje daleko více pozornosti. Zdůrazňuje především rozdíl mezi proprii zakončenými na souhlásku *–s* a apelativy rodu mužského životného se stejným zakončením. Apelativa (určitě ta zakončená na *–os* a většinou ta s *–as* na konci) se skloňují nebo mohou skloňovat podle vzoru *pán*, mezi kolísající řadí Sedláček jména *rorys*, *platýs*, *ibis*, *pilous*, *mrňous*, *keřas*, *primas*. Zato vlastní jména zakončená na *–as* (např. příjmení jako *Rabas*, *Halas*, *Nečas*, *Pavlas*) mají převážně měkkou deklinaci. Propria s koncovým *–es* náleží k deklinaci tvrdé. Toto rozdělení by podle Sedláčka mohlo potvrzovat tendenci k disimilaci samohlásek, ovšem Sedláček upozorňuje spíše na celkovou tendenci skloňovat tato jména podle vzoru *muž* (disimilace je jen jedním z faktorů). Výjimku tvoří jména *Mánes* a *Hus*, *Kos*, *Rys*, *Oves*, *Rus*. Ta by stále měla patřit k tvrdé deklinaci, avšak některá kolísají a například už i příjmení *Mánes* (tedy z hlediska disimilace samohlásek spadající k deklinaci tvrdé) může mít tvary podle měkkého vzoru.

Sedláček dále podává přehled vývoje a proměn v deklinaci některých jmen se zakončením na *–s*; díky těmto údajům můžeme lépe sledovat přesun těchto jmen od tvrdé deklinace k deklinaci měkké. V Matičním *Brusu jazyka českého* z roku 1881 se pro maskulina na *–s* uvádí jako jediné správné zakončení v Gsg *–a* (např. *Alois* – *Aloisa*). Tvary podle vzoru *muž/oráč* se sice mohou objevovat, ovšem jsou pokládány za chybné. V roce 1894 se připouští skloňování jmen německého původu podle vzoru *oráč* (např. *Weiss* – *Weisse*; *Rais* – *Raise*). Toto zachycují i *Pravidla* z roku 1902. Tento přesun od tvrdé deklinace považuje Sedláček spíše za tendenci než stav, neboť tento proces není definitivně ustálen. Na závěr se zamýšlí nad podobami jmen cizího původu jako *Dorgelése*, *Barrése*, *Hobbes*, *James*.

2.4.1 Shrnutí

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: apelativa se zakončením *–os*, většinou i *–as*; propria s *–es* na konci (*Arbes*, *Mánes*), avšak i zde se může projevovat kolísání

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: propria se zakončením –as (*Rabas, Halas* atd.)

KOLÍSAJÍ: *rorys, platys, ibis, pilous, mrňous, keřas, primas, stávkokaz, révokaz, všekaz* (propria); některá apelativa s původní tvrdou deklinací (např. už i *Mánes, Alois, Amos*)

2.5 Čeština – řeč a jazyk

Příručka Marie Čechové a kolektivu, *Čeština – řeč a jazyk* (2000, dále jako ČŘJ), dělí maskulina nejprve na životná a neživotná, dále dělení probíhá na ta bez koncovky a ta s koncovkou (–a nebo –e): „Uvnitř mužského rodu se rozlišují jména životná a neživotná. Jména životná mají základní tvary v 1.p.č.j. jednak bez koncovky, jednak s koncovkou –a nebo –e, jména neživotná mají základní tvar nominativu vždy bez koncovky. U maskulin životných i neživotných bez koncovky je rozhodující pro zařazení do deklinačního typu druh souhlásky v zakončení kmene: jména na souhlásku tvrdou a některá na souhlásku obojetnou mají skloňování měkké. Zařazení jména do paradigmatu k příslušnému vzoru se řídí koncovkou opěrného tvaru v 2.p.č.j. Maskulina životná jsou charakteristická totožnými koncovkami v 2. a 4.p.č.j. – s výjimkou jmen na –a vz. předseda (neboť ta byla původně ženského rodu) – na rozdíl od maskulin neživotných, která mají shodné koncovky v 1. a 4. p.č.j.“¹¹

2.5.1 Životná maskulina

Životná maskulina bez koncovky se tak dále přiřazují k deklinačním typům podle koncové souhlásky – ta zakončená na tvrdou a většinou obojetnou souhlásku patří k tvrdému skloňování podle vzoru *pán*, ta se zakončením na měkkou a někdy obojetnou souhlásku se skloňují podle vzoru *muž*. Platí tedy stejné schéma jako u NoČJ a ČM. ČŘJ zařazuje životná maskulina na –s a –z bez výjimky k měkké deklinaci: „*Měkké skloňování podle vz. muž mají jména na souhlásku –l, –s, –z, např. král, –e, jména na –tel, dále kněz, –e, vítěz, –e, Francouz, –e, Alois, –e (vedle Aloisa), Ráje, –e.*“¹² V souvislosti se jménem *kněz* uvádí ČŘJ i zvláštní tvar Npl *kněží*.

ČŘJ charakterizuje maskulina spíše podle koncovek jednotlivých pádů: „3. a 6. p. č. j. charakterizují variantní koncovky –u, –i, –ovi. V prvním typu mají koncovku –u se skloňováním tvrdým vz. *pán*, koncovku –i jména se skloňováním měkkým vz. *muž* a jména vz.

¹¹ ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, str. 180.

¹² ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, str. 183.

soudce. *V obou případech se jako dubletní vyskytuje koncovka –ovi, takže se vytvářejí dvojice –u/-ovi a –i/-ovi.*¹³ S rozdíly v paradigmatu obou vzorů nás lépe seznámí tabulka na str. 181, bohužel o maskulinech zakončených na –s a –z se v tomto oddílu píše jen jednou (viz pozn. 7). Není však jasné, jaká životná maskulina a kolik (zda všechna, či většina, či jen vybraná) patří k měkké deklinaci.

2.5.2 Neživotná maskulina

I neživotná maskulina jsou v ČŘJ dělena podle typu souhlásky v zakončení: *Kmen je zakončen jednak na souhlásku tvrdou nebo obojetnou – v 2. p. č. j. jsou koncovky –u nebo –a; je to skloňování tvrdé, vz. hrad, jednak na souhlásku měkkou, z obojetných na –l, ojediněle na –s, –z – v 2. p. č. j. je koncovka –e; je to skloňování měkké, vz. stroj.*¹⁴ Většina neživotných maskulin se zakončením na souhlásky s a z by se tedy měla skloňovat podle tvrdého vzoru *hrad*. Konkrétně jsou zde uvedena jména *okres, spis, řetěz, autobus*, a to v souvislosti s variantními koncovkami –u a –e v Lsg. ČŘJ tyto koncovky chápe jako rovnocenné a na jejich užívání působí rozdílný úzus v mluvě na Moravě a v Čechách. Není to tedy projev kolísání mezi tvrdým a měkkým vzorem. U vzoru *stroj* „*nejsou tvarové varianty v žádném pádě... Ojediněle mají dvojí tvary v č. j. i jména na –z, např. vlastní jméno Bezděz, 2. p. Bezděze i Bezdězu.*“¹⁵ Z maskulin s koncovkou –s nebo –z je u tohoto vzoru uvedeno ještě jméno *peníz*.

2.5.3 Shrnutí

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: žádné konkrétní příklady

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: zakončená na –s a –z (apelativa i propria; např.: *vítěz, kněz, Francouz, Alois*)

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: nejspíše většina, např. apelativa *okres, spis, řetěz, autobus* (v Lsg koncovka –u i –e)

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *peníz* (apelativum); *Bezděz* (proprium; objevuje se dvojí tvary v Gsg)

¹³ ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, str. 180

¹⁴ ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, str. 184

¹⁵ ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, str. 186.

2.6 Naše řeč (II. část)

V roce 2000 v časopise *Naše řeč* vychází článek J. Šimandla (ŠIMANDL, J. Morfologická problematika v jazykové poradně III. *NŘ*, 2000, roč. 83, s. 169–192.) o problematice jevech v morfologii, kterými se předtím zabývala Jazyková poradna ÚJČ AV ČR. Kromě jiného se v něm Šimandl věnuje i maskulinům zakončeným na –s a –z. Nejprve upozorňuje na problémy se skloňováním přejatých a cizích křestních jmen, mezi něž jsou zařazena i jména *George(s)*, *Jacques*, *Jules*, *Julius* atd. U těchto jmen narazíme na nesoulad mezi psanou a mluvenou podobou (např. Gsg jména *Jacques* vyslovím jako „žaka“, ovšem problematičtější je to s jeho psanou variantou). Šimandl k tomuto podotýká: „*Podoba Jacquese je vzhlednější, ale pro výslovnost zavádějící; upřednostňujeme Jacquesa... potřebu odlišit v písmu – ve shodě s výslovností – angl. Charles od francouzského Charles.*“¹⁶ Tato jména francouzského původu do našeho seznamu zařazovat nebudeme, ovšem považujeme za důležité se o nich alespoň zmínit.

Dále Šimandl poukazuje na vývoj maskulin se zakončením na –l a –s, konkrétně slov *pytel*, *mandel*, *střechýl*; *divous*. V souvislosti s maskulinem *divous* Šimandl uvádí: „*Slovo divous do posledních vydání PČP a SSČ není zahrnuto (je expresivní). Poslední normativní tvaroslovný údaj k tomuto slovu podává tedy SSJČ: „divous (nár. divour, divúr), -a m. (1. mn. –i, -ové)“.* Tím je kodifikováno skloňování podle tvrdého vzoru *pán*. *Expresivní výrazy se v ČNK ověřují problematičtěji než nociónální, a navíc má úzus sklon vyhybat se problematičtým tvarům.* Nicméně je 2x doložen Gsg *divouse* (z časopisu *Cinema* a z nedělní přílohy *Lidových novin*), zatímco tvar *divousa* není doložen vůbec. Tvar *divousa* sice nelze vylučovat, protože právě u expresivního slova lze užít nápadnou (paradoxně zde také starou „správnou“) koncovku, ale vývojovým tendencím odpovídá spíše Gsg –e. Pro životná maskulina na –s/-z/-x uvádí starší kodifikace např. *bonz –a i –e*, *markýz –a i –e* a stejně tak *Adonis*, *Alois*, *Amos*, *Boris*, *Kosmas*, *Kraus*, *Nečas*, *Profous*, *Vítámvás* (NoČJ, § 6-I-01); tamtéž se však upozorňuje na řadu substantiv s koncovkami jen měkkými podle vzoru muž: *Francouze*, *kněze*, *vítěze*, *Mráze*, *Radúze*, *šimpanze*, *Belojanise*, *Luisse*, *Raise*, *Rumcajse*, *Taxise*, *Zákrejse*, *Marxe*, *Maxe*, *archeopteryxe*. Příslušnost k oběma skupinám doznala však v uplynulých desetiletích některé změny: nejsou už všeobecně přijatelné **Vítámvása*, **Krausa* (Klausa). O tom, že jedna z koncovek mohla převládnout kvůli harmonizační disimilaci samohlásek a etablovat se tradicí, psal M. Sedláček. Modernější pohled na tuto kolísající skupinu předkládá PMC, § 400: „*V G sg mají substantiva na –s, –z stále častěji v úzu jen měkkou koncovku –e: markýze (-*

¹⁶ ŠIMANDL, J. Morfologická problematika v jazykové poradně III. *NŘ*, 2000, roč. 83, s. 169–192.

a), Aloise (-a), Amose (-a). ‘Že nejde jen o Gsg, ale i o Asg, to je vcelku samozřejmé, ale převládnutí měkkého singuláru má ještě další důsledky. Plurál se sice užívá jen příležitostně, ale užívá se, a měli bychom umět poradit, jak by zněl. Vcelku bez potíží utvoříme všichni ti Aloisové, Amosové, Dismasové a Kosmasové, popřípadě Krausové a Klausové. Koncovky GDpl jsou tvrdému i měkkému vzoru společné: -ů, -ům. Aby skloňování zachovalo logiku (systémovost), Apl by měl být měkký: díval se na všechny ty Aloise, Amose, Dismase a Kosmase, Krause a Klause (nelze však ani vyloučit -y: Aloisy atd., snažil se ukrotit ty divouse//divousy). Jenže Lpl by byl -ech (X mužích) a v Ipl bychom psali sešel se tam s mnoha Aloisy, Amosy, Dismasy a Kosmasy, Klausy, Krausy, divousy podle vz. pán, snad aby nevznikla homonymie s Vsg. (Ostatně bych psal stejně i se všemi pany Mrázy, se všemi slavnými Radúzy na prknech Národního divadla; prokousal se těmi Jirásky a Raisy – ale opřít svůj názor o zjištění v ČNK nemohu, protože se v něm tyto okazionalismy nevyskytují.) Opuštěním tvrdého singuláru se rozšiřuje pozoruhodná pravopisně-tvaroslovná anomálie, kdy měkkým vzorem stanoveným podle Gsg nelze pro pravopis Ipl operovat; v kodifikaci je to tak zatím u nepravidelného substantiva *den* a u substantiv typu „kámen“, kde pokud jde o Gsg, posiluje se naopak pozice tvrdého zakončení.“¹⁷ I v naší práci se zaměříme na tvary pro Ipl, pokud bychom je v korpusu též hledali s těžkostmi, pokusíme se je zmapovat alespoň dotazníkem mezi rodilými mluvčími češtiny.

2.6.1 Shrnutí

KOLÍSAJÍ: *markýz, bonz* (apelativa); *Alois, Amos, Dismas a Kosmas, Klaus, Kraus* (propria; pův. pouze tvrdá deklinace; východiskem údaj z NoČJ)

Šimandlovy předpoklady:

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: Ipl proprii jako *Alois, Amos, Dismas, Kosmas, Klaus, Kraus*

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *Francouz, Mráz, Radúz, Belojanis, Luis, Rais, Rumcajs, Taxis, Zákřejs* (propria, v Gsg, Asg)

KOLÍSAJÍ: *divous* (podle SSJČ, ovšem doklady z ČNK spíše podle *muž*), Apl proprii jako *Alois, Amos, Dismas, Kosmas, Klaus, Kraus* (spíše tendence k měkké deklinaci)

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: žádné konkrétní příklady

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: žádné konkrétní příklady

¹⁷ ŠIMANDL, J. Morfologická problematika v jazykové poradně III. NŘ, 2000, roč. 83, s. 169–192.

2.7 Příruční mluvnice

Příruční mluvnice češtiny (2001; dále jen PMČ) u **neživotných** maskulin se zakončením na –s a –z upozorňuje na kolísání mezi tvrdou (vzor *hrad*) a měkkou deklinací (vzor *stroj*): „Řada maskulin neživotných zakončených na obojetné souhlásky l, s, z kolísá mezi skloněním tvrdým a měkkým, to znamená, že např. v G sg. má koncovky –u i –e. Ze skupiny jmen uváděných ve starších mluvnicích (*burel, kužel, plevel, rubl, tmel* aj.) je dnes skutečně kolísajících pouze několik: *kotel, plevel, kužel, chrchel*. Projevuje se totiž silná tendence příklonu jmen tohoto typu ke tvrdému typu sklonění, zvláště v D a L sg. (*plevelu, kuželu*) a v L pl.: *o plevelech, kuželech, v kotlech* atd. Ke tvrdému sklonění se přiklání i *městys*. Měkké sklonění zůstalo u *pantofel (-e), mandel, pytel (-ech/ích), pikel (kout pikle), cíl (-ech)*.“¹⁸ PMČ tedy sleduje stejnou tendenci, která – jak uvidíme - bude reflektována dále v *Mluvnici spisovné češtiny* (postupný úbytek kolísání a přiřazování kolísajících maskulin k tvrdé deklinaci), avšak bohužel v příkladech kolísání uvádí pouze maskulina zakončená na –l, a proto nemáme představu, v jakých konkrétních případech se kolísání u maskulin zakončených na –s a –z podle PMČ objevovalo.

2.7.1 Životná maskulina

U **životných** maskulin zakončených na –z a –s se také kolísání projevuje: „Některá substantiva zakončená konsonanty l, s, z kolísají mezi tvrdým a měkkým skloněním... V G sg. mají substantiva na –s, –z stále častěji v úzu jen měkkou koncovku –e: *markýze (-a), Aloise (-a), Amose (-a)*. Volba koncovky může být ovlivněna i disimilačním střídáním vokálů na konci slova: *a – e (Rabase), e – a (Mánesa)*.“¹⁹ O disimilačním střídání vokálů se zmiňoval ve svém článku i Sedláček, jak jsme uvedli výše. Pro Lpl u podstatných jmen zakončených na obojetnou souhlásku (tedy i s a z) se jako jediná možná koncovka uvádí –ech, např. *stávkokazech, rorýsech, květopasech*.

U maskulina *kněz* v Npl připouští PMČ pouze podobu *kněží*, ostatní tvary jsou podle typu *paní*.

2.7.2 Shrnutí

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: např.: *pes, kos*

¹⁸ *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2001, str. 251

¹⁹ *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2001, str. 245.

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *kněz* (Npl *kněží*), *markýz* (apelativa, *markýz* kolísá a tíhne spíše k měkké deklinaci), *Rabas*, *Alois*, *Amos* (propria zakončená na –s nebo –z stále častěji k měkké deklinaci)

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: kolísající maskulina s koncovým –s, –z mají tendenci přiklánět se spíše k tvrdému sklonění

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *městys* (i ten však dnes spíše k tvrdému skloňování)

2.8 Mluvnice současné češtiny

Naší nejnovější mluvnicí je *Mluvnice současné češtiny* od Cvrčka a kolektivu (2010; dále jen MSC).

2.8.1 Životná maskulina

Tato příručka se o **životných maskulinech** se zakončeních na –s a –z vyjadřuje následovně: „Mezi kmeny zakončenými na l, s, v, z je substantiv klonících se k měkkým vzorům víc. Velká skupina maskulin s činitelskou příponou –tel a substantivum *král* patří ke vzoru *muž*, neživotná jména s příponou –tel a několik dalších končících na –el (*kašel*, *pytel*, *zřetel* aj.) náleží ke vzoru *stroj*. Ke vzoru *muž* se kloní i frekventovaná životná apelativa v Nsg. zakončená na –z (*vítěz*, *kněz*, *šimpanz*). Maskulina s kmenem zakončeným na –s patří většinou k tvrdým vzorům, ale mužská příjmení zakončená na –s se často skloňují podle vzoru *muž*.²⁰ Zde dobře vidíme, jak se stav maskulin se zakončením na –s a –z od sepsání a vydání Šmilauerovy *Nauky o českém jazyku* změnil. Podle *Mluvnice současné češtiny* se ke vzoru *muž* kloní poměrně četná skupina maskulin zakončených na –z, kdežto Šmilauerova NoČJ ke vzoru *muž* přiřazuje maskulina se zakončením na obojetnou souhlásku jen zřídka. Bohužel nikde se nedozvídáme nic o přesném počtu těchto skupin.

Ke vzoru *had* (tvrdá deklinace, rod mužský životný) řadí MSC pouze nečetnou skupinu maskulin zakončených na –z: „... ke vzoru *had* patří slova *virtuóz* a *plaz* (s odvozeninami) a taky *hrdlořez* a *dikobraz* (ta mají zřídka i tvary podle vzoru *muž*).“²¹ Maskulina s měkkou deklinací (vzor *muž*) se sledovanými zakončeními jsou tato: *vítěz*, *kněz*, *šimpanz*, *markýz*, *stávkokaz* a *platýz*, *kalous* a také mnohá příjmení zakončená na –s a –z. Mezi nejfrekventovanější propria s tímto zakončením

²⁰ CVRČEK, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny I*. Praha: Karolinum, 2010, str. 146.

²¹ CVRČEK, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny I*. Praha: Karolinum, 2010, str. 151.

a paradigmatem patří podle MSC *Boris, Francouz, Gross, Charles, James, Thomas*. Některá jména se zakončením na -s mají v Npl často zakončení –ové, které není jinak příliš obvyklé (boss, klid'as, morous, vítěz). Je to tedy právě skupina maskulin kolísajících mezi vzory muž a had, mezi nimiž se často v Npl koncovka –ové objevuje: „Mezi vzory muž a had kolísají jména *primus, morous, mrňous, rorys, boss, klid'as, tulpas, konipas, chud'as, karas, mops, vágus, mamlas, prud'as, kruťas, klad'as* aj. Kolísání se týká Gsg. (-e/-a) a Apl. (-e/-y), ve Vsg. je zpravidla –i podle vzoru muž a Lpl. Je zpravidla –ech podle vzoru had.“²² I tvar Ipl dokládá MSC ve dvou variantách, jsou jimi koncovky –y a –ama, která je ostatními mluvnicemi považována za nestandardní. Dále MSC zmiňuje zvláštní podobu Npl u maskulina *kněz – kněží*, na kterou upozorňují i starší příručky, ale MSC už nachází i podoby *knězové* a *knězi*. Koncovky –es, -us atd. ve jménech latinského původu (např. Herodes, Marcus) mohou být podle MSC dnes už vnímány jako součást kmene, tedy Marcus – Gsg Marcuse.

2.8.2 Neživotná maskulina

Maskulina neživotná řadí MSC ke dvěma vzorům *list* (tvrdá deklinace; podvzory *les* a *jazyk*) a *stroj* (měkká deklinace). Ke vzoru *list* patří podle MSC většina neživotných maskulin, k nejfrekventovanějším a zároveň zakončeným na –s nebo –z řadí *čas, hlas, kus, les, obraz, pokus, proces, provoz, svaz, vlas, vůz, výraz, zápas*. U maskulin *les, prales, ples* a *okres* se navíc v Lpl objevuje dubleta –ech/-ích (tedy variantnost tvarů, jak o ní mluví MČ). U měkkého vzoru *stroj* není zmíněno žádné maskulinum se zakončením na –s nebo –z, taktéž podle MSC u neživotných maskulin s tímto zakončením není zmíněno ani žádné kolísání, tudíž neživotná maskulina se zakončením na –s a -z by patřila vždy jen k jednomu ze vzorů a předpokládáme, že většina maskulin s tímto zakončením by nejspíše podléhala tvrdé deklinaci.

Rádi bychom ještě zmínili skupinu maskulin řadících se podle MSC ke vzoru *cyklus* (např. *autobus, bonus, cirkus, korpus, luxus, tubus*, ale i *gyros*). Podle MSC se tato maskulina mohou skloňovat podle vzoru *list*, jelikož dnes už je většinou koncovka –us (-os) vnímána jako součást kmene, a na základě výše uvedeného i tato slova považujeme za zakončená na –s a zařazujeme je tak do našeho seznamu.

²² CVRČEK, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny I*. Praha: Karolinum, 2010, str. 157.

2.8.3 Shrnutí

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: *virtuóz a plaz (s odvozeninami)*,

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *vítěz, kněz, šimpanz, markýz, stávkokaz, platýz, kalous* (apelativa); mnohá příjmení zakončená na *–s* a *–z*

KOLÍSAJÍ: *primus, morous, mrňous, rorýs, boss, klid'as, ťulpas, konipas, chud'as, karas, mops, vágus, mamlas, prud'as, kruťas, klad'as*

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: většina maskulin se zakončením na *–s* a *–z* (nejfrekventovanější *čas, hlas, kus, les, obraz, pokus, proces, provoz, svaz, vlas, vůz, výraz, zápas*), skupina *autobus, bonus, cirkus, korpus, luxus, tubus, gyros*; u maskulin *les, prales, ples a okres* v Lpl dubletní koncovky *–ích/–ech*

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: žádný konkrétní příklad

2.9 Internetová jazyková příručka

Internetová jazyková příručka (přístupná i se slovníkovou částí od r. 2009, východiskem byla *Pravidla českého pravopisu* a současné mluvnice; dále jako IJP) věnuje maskulinům se zakončením na *–s* a *–z* zvláštní oddíl spolu s maskuliny zakončenými na *–l*, *–x*. Neživotná maskulina s tímto zakončením, která se zároveň řadí ke vzoru *hrad*, mohou mít v Lsg koncovky *–ích* nebo *–ech* (stejně jako uvádí např. MČ) a dodává, že „jde o živou tvarotvornou tendenci; u každého z uvedených podstatných jmen jsou frekvenční poměry mezi oběma variantami v úzu jiné. Empirická zjištění ukazují, že např. u podstatných jmen *kostel* a *hotel* se častěji užívá tvarů na *–ech* než tvarů na *–ích*, u podstatného jména *okres* je drtivá převaha tvarů na *–ech*, zatímco u podstatných jmen *jez*, *sklep* a nejvýrazněji pak u podstatného jména *kotel* převažují naopak tvary na *–ích*... Ke kolísání nedochází tam, kde by důsledkem mohla být homonymie: *procesech* (od *proces*) proti *procesích* (od *procesí*, stř.). Pouze *–ích* má podstatné jméno *les*: v *lesích*, naopak pouze *–ech* má *fax*: *faxech*, *e-mail*: *e-mailech*.“²³ K neživotným maskulinům zakončeným na *–s* a *–z* patří podle IJP pouze *městys* a *peníz*.

Stejně tak životná maskulina končící na *–s* a *–z* jsou řazena do oddílu spolu s těmi na *–l* a *–x*, dále se rozdělují na vzor *pán*, typ *krokodýl* a vzor *muž*, typ *Francouz*, *učitel*. Základním rysem těch s tvrdou deklinací je koncovka v Lpl *–ech*. Jako kolísající tak IJP označuje skupinu maskulin na *–kaz*: „Podstatná jména na *–kaz* (penězokaz, stávkokaz) kolísají mezi skloňováním podle „pán“ a „muž“, v 6. p. mn. č. mohou mít jak tvar *penězokazech*,

²³ Internetová jazyková příručka. Praha: ÚJČ AV ČR. Dostupná z www.ujc.cas.cz

stávkokazech, *tak* penězokazích, stávkokazích, *ale* doklady tvarů 6. p. mn. č. v úzu svědčí pro převahu tvrdého sklonění. Poznámka: PČP uvádějí dvojí skloňování (*ale* neuvádějí explicitně tvar 6. p. mn. č.); penězokazech.²⁴ Koncovku *-ích* v Lpl mají výhradně maskulina se zakončením na *-s* a *-z* patřící k měkké deklinaci. IJP sem zařazuje například podstatná jména *vítěz, Francouz, šimpanz*, *ale* zároveň nezapomíná dodat, že „*u některých z nich pozorujeme v běžné mluvě náběhy k tvrdému sklonění, ale tvary na -ech (o vítězech, obyvatelech) jsou řidké. Mluvnice se o tomto kolísání nezmiňují, jde o tvary nekodifikované.*“²⁵

O jménech zakončených na *-s* se IJP zmiňuje ještě jednou v souvislosti s možnými koncovkami v Lsg. To se týká především neživotných maskulin na *-s*: „*U většiny neživotných podstatných jmen rodu mužského končících na -s uvádí Slovník spisovného jazyka českého dvojí možné zakončení, a to -e vedle -u. Zakončení -e je častější (podle ČNK) např. u těchto slov: autobus → v autobuse, časopis → v časopise, okres → na okrese, rozhlas → v rozhlasu, souhlas → v souhlasu, zápas → na zápase, ocas → na ocase, pas → v pase (,nejužší místo lidského trupu'). Naproti tomu zakončení -u je běžnější např. u slov: nadpis → v nadpisu, předpis → v předpisu, výkres → na výkresu, úžas → v úžasu, kompas → na kompasu, pas → v pasu (,úřední příkaz'). U podstatného jména městys připouští Pravidla českého pravopisu vedle skloňování podle vzoru „stroj“ také dubletní skloňování podle vzoru „hrad“ (přestože Slovník spisovné češtiny uvádí pouze měkké skloňování): tedy v 6. pádě j. č. v městysu, městyse i městysi (v úzu převažuje podoba se zakončením -u).*“²⁶ Podobná variantnost koncovek je zaznamenána i u Lpl: „*Některá neživotná podstatná jména, která končí v prvním pádě jednotného čísla na -l, -s, -z a -x a která se skloňují podle vzoru „hrad“, event. podle podvzoru „les“, mohou mít v 6. p. mn. č. koncovku -ech nebo -ích. Např.: kostel, bez kostela, o kostelích i o kostelech, hotel, bez hotelu, v hotelích i v hotelech, v okresech i okresích, na plesech i plesích, najezech i jezích, v hertzech i v hertzích ; ojedinele též po -p: sklepech i sklepích. Jde o živou tvarotvornou tendenci; u každého z uvedených podstatných jmen jsou frekvenční poměry mezi oběma variantami v úzu jiné. Empirická zjištění ukazují, že např. u podstatných jmen kostel a hotel se častěji užívá tvarů na -ech než tvarů na -ích, u podstatného jména okres je drtivá převaha tvarů na -ech, zatímco u podstatných jmen jez, sklep a nejvýrazněji pak u podstatného jména kotel převažují naopak tvary na -ích.*“²⁷ Důležité je také zmínit, že IJP sama neposkytuje pouze informace, které příručky kolísání maskulina *městys* zaznamenávají, *ale* také ona považuje toto jméno za

²⁴ Internetová jazyková příručka. Praha: ÚJČ AV ČR. Dostupná z www.ujc.cas.cz

²⁵ Internetová jazyková příručka. Praha: ÚJČ AV ČR. Dostupná z www.ujc.cas.cz

²⁶ Internetová jazyková příručka. Praha: ÚJČ AV ČR. Dostupná z www.ujc.cas.cz

²⁷ Internetová jazyková příručka. Praha: ÚJČ AV ČR. Dostupná z www.ujc.cas.cz

kolísající: „*Podstatné jméno městys má vedle skloňování podle vzoru „stroj“ (které uvádí SSJČ, MČ2 a SSČ) také dubletní skloňování podle vzoru „hrad“: tedy ve 2. p. j. č. městysu i městysy, v 1. a 4. p. mn. č. městysu i městysy, v 7. p. mn. č. s městysi i s městysy; v 6. p. mn. č. je obvyklá podoba městysch.*“²⁸ I tento předpoklad se pokusíme v další části ověřit.

2.9.1 Shrnutí

ŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: všechna s koncovkou Lpl –ech;
KOLÍSAJÍ: skupina zakončená –kaz jako např. *stávkokaz, penězokaz*

ŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *vítěz, Francouz, šimpanz*

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - TVRDÁ DEKLINACE: *jez, les, proces*; většina neživotných maskulin na –s – v Lsg možné koncovky –u i –e

NEŽIVOTNÁ MASKULINA - MĚKKÁ DEKLINACE: *městys* (Pravidla českého pravopisu připouštějí i skloňování podle vzoru *hrad*), *peníz*

2.10 Přehled

Výše uvedené příručky a články nalézají kolísání u následujících maskulin se zakončení na –s a –z:

Apelativa: *bonz, markýz, rorýs, platýz, ibis, pilous, mrňous, primas, keřas, stávkokaz, révokaz, všekaz, morous, boss, klid'as, tůlpas, konipas, chud'as, karas, mops, vágus, mamlas, prud'as, kruťas, klad'as, boss*

Propria: *Alois, Alfons, Amos, Boris, Kraus, Bezděz, Mánes, Dismas, Klaus, Rabas*

Z tohoto seznamu je tedy patrné, že kolísání je zaznamenáno jednoznačně u životných maskulin se zakončením především na –s. Velkou část této skupiny tvoří vlastní jména.

Pokud tedy odhlédneme od skupiny maskulin se speciálním zakončením (v našem případě na obojetné souhlásky s, z) a pokusíme se z výše uvedených údajů sestavit přehled skloňování všech vzorů pro jména rodu mužského, dostaneme následující tabulky:

²⁸ Internetová jazyková příručka. Praha: ÚJČ AV ČR. Dostupná z www.ujc.cas.cz.

Maskulina životná

	TVRDÁ DEKLINACE (PÁN)		MĚKKÁ DEKLINACE (MUŽ)	
pád	sg.	pl.	sg.	pl.
N	-0	-i, -ové, -é	-0	-i, -ové, -é
G	-a	-ů	-e	-ů
D	-u, -ovi	-ům	-i, -ovi	-ům
A	-a	-y	-e	-e
V	-e, -u	-i, -ové, -é	-i	-i, -ové, -é
L	-u, -ovi	-ech, -ích	-i, -ovi	-ích
I	-em	-y	-em	-i

Maskulina neživotná

	TVRDÁ DEKLINACE (HRAD, LES)		MĚKKÁ DEKLINACE (STROJ)	
pád	sg.	pl.	sg.	pl.
N	-0	-y	-0	-e
G	-u, -a	-ů	-e	-ů
D	-u	-ům	-i	-ům
A	-0	-y	-0	-e
V	-e (-u)	-y	-i	-e
L	-u, -ě(e)	-ech, -ích, -ách	-i	-ích
I	-em	-y	-em	-i

Je tedy zjevné, že kolísání si můžeme nejlépe povšimnout u životných maskulin v Gsg, Asg, Dsg, Lsg, Vsg, Apl a Ipl, u neživotných to jsou Gsg, Dsg, Vsg, Lsg, Apl, Ipl. Právě varianty vybraných maskulin se zakončením na *-s* a *-z* budeme ověřovat v databázi ČNK.

Na základě výše uvedených údajů, *Pravidel českého pravopisu* a *Retrográdního slovníku současné češtiny* jsme sestavili seznam maskulin se zakončením na souhlásky *s* a *z*. Vybraná slova (apelativa i propria) ověříme dále s údaji v *Českém národním korpusu* (dále jako ČNK). Konkrétně k tomuto srovnání použijeme korpus SYN2010. Materiál tohoto korpusu byl získán z let 2005-2009 a jelikož se tedy jedná o nejnovější dostupná data, bude i naše sonda reflektovat téměř současný stav maskulin se zakončením na *-s*, *-z*.

Provedeme tedy podobný výzkum jako J. Šimandl se substantivy zakončenými na *-n* (např. *hřeben*, *ječmen*, *kmen*, *křemen* či *kořen*). Výsledky tohoto zkoumání jsou uveřejněny ve sborníku *Možnosti a meze české gramatiky* (2006; MMČG).

Seznam maskulin zakončených na souhlásky *s* a *z* jsme dále rozdělili na sloupce s apelativy (větší část) a sloupce s proprii (menší část). Kompletní seznam uveřejňujeme níže pro lepší orientaci. Výsledky vyhledávání v ČNK budou následovat pod ním.

3. Seznam maskulin zakončených na –s a –z vytvořený s pomocí retrográdního slovníku²⁹ a doplněný podle doporučené literatury.

Z:

- zákaz
- poukaz
- úkaz
- průkaz
- vzkaz
- plaz
- kaz
- odkaz
- všekaz
- příkaz
- stávkokaz
- penězokaz
- révokaz
- důkaz
- průkaz
- výkaz
- rozkaz
- náraz
- obraz
- odraz
- sraz
- úraz
- důraz
- průraz
- výraz
- dotaz
- maz
- dikobraz

²⁹ TĚŠITELOVÁ, M., PETR, J., KRÁLÍK, J. *Retrográdní slovník současné češtiny*. Praha: Academia, 1986.

- vaz
- provaz
- svaz
- ráz
- mráz
- nález
- vynález
- jez
- řez
- pařez
- zářez
- trubkořez
- křovinořez
- průřez
- výřez
- nebozez
- kněz
- řetěz
- vítěz
- kviz /kvíz
- říz
- peníz
- bronz
- bonz
- šimpanz
- odvoz
- přívoz
- dovoz
- provoz
- vývoz
- ochoz
- skluz
- motouz
- vůz

- markýz
- hmyz
- ohryz
- platýz

Propria:

- Kavkaz
- Mráz
- Bezděz
- Francouz
- Hamouz
- Radúz

S:

- kontrabas
- ocas
- čas
- poločas
- přesčas
- klad'as
- klid'as
- chud'as
- prud'as
- jas
- hlas
- ohlas
- souhlas/nesouhlas
- rozhlas
- mamlas
- atlas
- primas
- vlas
- pas
- pás

- zápas
- konipas
- t'ulpas
- kompas
- karas
- keťas
- kruťas
- kvas
- proces
- absces
- účes
- les
- prales
- pokles
- ples
- přednes
- pes
- kongres
- nákses
- okres
- stres
- otřes
- vřes
- notes
- oves
- závěs
- přívěs
- ibis
- narcis
- lis
- kompromis
- tenis
- hnis
- nápis

- zápis
- nadpis
- předpis
- odpis
- podpis
- dějepis
- přepis
- zeměpis
- přípis
- opis
- dopis
- národopis
- přírodopis
- tiskopis
- rukopis
- rostlinopis
- stejnopis
- těsnopis
- popis
- časopis
- letopis
- životopis
- pravopis
- spis
- soupis
- výpis
- rozpis
- tis
- servis
- autoservis
- keks
- chaos
- kos
- rákos

- kokos
- los
- kolos
- nos
- nános
- odnos
- přenos
- přínos
- únos
- výnos
- autokros
- pštros
- gyros
- patos
- lotos
- mops
- trs
- boss
- rébus
- trolejbus
- bambus
- mikrobuses
- autobus
- bonus
- cirkus
- korpus
- luxus
- glóbus
- asparágus
- vágus
- kus
- fíkus
- pokus
- vkus

- klus
- rámus
- minus
- pilous
- mrňous
- morous
- vous
- plnovous
- brus
- výbrus
- ubrus
- trus
- citrus
- výtrus
- ešus
- status
- kaktus
- humus
- vlys
- rys
- nárys
- obrys
- půdorys
- rorýs
- městys

Propria:

- Thomas
- Kansas
- Texas
- Charles
- James
- Mánes
- Johannes

- Rais
- Denis
- Tunis
- Alois
- Boris
- Alfons
- Laos
- Amos
- Klaus
- Kraus
- Hus
- Brandýs

4. Vyhledávání v databázi ČNK a důležitost genitivu singuláru

Podoba genitivu singuláru obecně bývá označována jako tzv. opěrný tvar (viz např. MČ). Předpokládáme tedy, že nejvýraznější rozdíly ve skloňování námi vybraných maskulin se objeví právě při sledování tohoto pádu v korpusových záznamech. Ostatně na kolísání u některých jmen v tomto pádu nás již upozornily i některé mluvnické články. Jelikož má u životných maskulin stejné zakončení jako akuzativ, budeme výsledky pro tyto dva pády u těchto jmen podávat souhrnně. U neživotných maskulin budeme hlavně vycházet z hodnocení genitivu a dokladů pro něj. Dále se zaměříme na dativ a lokál singuláru, vokativ singuláru a akuzativ plurálu a instrumentál plurálu. Jelikož zamýšlíme výsledky kolísání dále ověřovat ještě dotazníkovou metodou mezi rodilými mluvčími českého jazyka, považujeme soustředění na tvar Gsg za výhodný. Mluvčí jsou zvyklí přiřazovat jednotlivá slova k deklinačním vzorům právě podle tohoto tvaru, tudíž pokud zjistíme kolísání v tomto tvaru, můžeme předpokládat, že mluvčí budou váhat i s podobou ostatních pádů, stejně tak i my budeme moci předikovat, že i doklady dalších pádů v korpusu budou zřejmě kolísat mezi vzory. Nedáváme tvaru Gsg přednost, spíše se snažíme zdůraznit jeho funkci jakéhosi radaru, upozornění na kolísání.

Jak jsme již zmínili, vybrali jsme pro vyhledávání korpus SYN2010. Jelikož nemůžeme do vyhledávače zadat veškeré údaje pro kýžený tvar námi zvoleného maskulina (lze vyhledat pouze paradigma určitého slova nebo slova podle konkrétního začátku nebo určitý tvar všech slov v databázi), postupujeme při ověřování následujícím způsobem. Nejprve vyhledáme konkrétní podobu maskulina, např. Gsg *propria Alois – Aloise*, nalezené záznamy pak kontrolujeme jeden po druhém, zda se opravdu jedná o požadovaný pád. Pokud chceme zjistit, zda dané maskulinum, které podle mluvnic nekolísá, nemá v korpusu i koncovky podle měkké deklinace, vyhledáme tyto hypotetické tvary a následně naše zjištění ověříme vyhledáním kompletního paradigmatu daného maskulina, abychom se ujistili, že se v něm hypotetický tvar nevyskytuje. Tento způsob užíváme hlavně u vysoce frekventovaných jmen, u kterých kolísání nepředpokládáme, jelikož probírat tvar po tvaru by bylo zdlouhavé a ve výsledku neefektivní.

Aby byly výsledky vyhledávání přehlednější, rozdělili jsme maskulina ze seznamu do několika skupin. Nejprve podle zakončení, následně na apelativa a *propria*, ta jsme potom rozdělili na skupinu životných a neživotných.

Z údajů z příruček a článků vyplývá, že kolísání by měla podléhat hlavně životná maskulina se zakončením na *-s* a *-z*, nejvíce pak z této skupiny mužská vlastní jména. Proto se nám zdá uvedené rozdělení vhodné.

U proprií jsme zvolili mnohem podrobnější popis než u neživotných apelativ právě kvůli většímu předpokladu kolísání. Po ověření maskulin se zakončením na *-s* a *-z* uvedených v seznamu výše přistoupíme i k dotazníkovému výzkumu některých z nich.

5. Vlastní jména rodu mužského se zakončením na -s

V následujícím oddíle budeme zkoumat celkem 22 vlastních jmen, z toho 6 pojmenovává místa (jde tedy o maskulina neživotná), zbylá jsou jména osob, a to jména křestní - cizího původu i česká - a příjmení (maskulina životná).

5.1 Maskulina životná

Z předchozích kapitol, obsahujících dosavadní poznatky o maskulinech se zakončením na -s, vyplývá, že skupina vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na -s prošla asi nejvýraznějšími změnami v paradigmatu. Jména jako *Alois* či *Amos* jsou ještě v NoČJ řazena k tvrdému vzoru *pán*, kdežto např. PMČ už připouští varianty Gsg podle obou deklinací – tvrdé (koncovka -a) i měkké (koncovka -e).

V naší práci se konkrétně zaměříme na rodná jména *Alois, Alfons, Amos, Boris, Thomas, Denis, Charles, James* a *Johannes* a příjmení *Kraus, Hus, Mánes, Rais, Klaus*. Tato propria rozdělíme z důvodu větší přehlednosti na dvě skupiny podle druhu pojmenování, avšak jelikož mají všechna stejné zakončení a jsou životná, očekáváme podobné výsledky, které nakonec shrneme dohromady.

5.1.1 Korpusové doklady pro Gsg a Asg křestních jmen zakončených na -s

V korpusu SYN2010 jsme hledali doklady nejprve pro křestní jména (v abecedním pořádku). Zajímá nás poměr mezi tvary s koncovkou -a v Gsg a Asg (typickou pro maskulina životná s tvrdou deklinací) a -e (připisována maskulinům životným s měkkou deklinací). U jména *Alois* jsme pro variantu *Aloisa* (tedy jedinou přípustnou podle NoČJ) našli pouze dva doklady, kdežto varianta *Aloise* byla v korpusu SYN2010 obsažena 342krát (**342:2 ve prospěch měkké deklinace**). Stejně tak u jména *Alfons* převládá v daných pádech koncovka měkké deklinace, rozdíl mezi oběma však není tak výrazný: 34 dokladů pro variantu *Alfonsa*, 75 pro tvar *Alfonse* (**75:34**). Obdobné výsledky se ukazují i u jména *Amos*. Opět je frekventovanější varianta zakončená podle měkkého skloňování, svědčí pro ni 77 dokladů, našli jsme pouze tři údaje s tvarem *Amosa* (**77:3**). I jméno *Boris* potvrzuje, že měkká deklinace v genitivu a akuzativu singuláru převládá: varianta *Borise* – 206 dokladů, tvar *Borisa* se vůbec neobjevil (**206:0**). Tento případ by měl nastat i u jména *Denis* – měkká deklinace se projevila v 414 případech, nepřípustný tvar *Denisa* ani jedenkrát (**414:0**). Jméno

Charles s podobou genitivu a akuzativu *Charlesa* jsme v SYN2010 nenašli, podoba *Charlese* byla zastoupena v 561 případě (**561:0**). U dalšího jména anglického původu *James* příručky také předpokládají pouze varianty podle měkké deklinace. Korpus to potvrzuje (676 dokladů pro tvar *Jamese*), přesto se však varianta *Jamesa* objevuje alespoň ve čtyřech případech, výsledný poměr měkké deklinace k tvrdé je tedy **676:4**. Jméno *Johannes* opět dokazuje, že měkké varianty u vlastních jmen rodu mužského zakončených na *-s* výrazně převažují. Pro variantu *Johannese* svědčí 42 doklady, tvar *Johannesa* je zastoupen pouze 15krát (poměr **42:15**), a to převážně u disimilačního spojení *Johannesa Brahmse*, avšak objevují se i spojení *Johannesa Millera*, *Johannesa Raua*, *Johannesa Ciconii*.³⁰ Podoba Gsg a Asg *Thomasa* se v korpusu opět vůbec nevyskytuje, zato *Thomase* jsme našli v 487 výskytech (**487:0**).

Záznamy v korpusu SYN2010 poměrně jasně ukazují, že u vlastních jmen rodu mužského se zakončením na souhlásku *s* převažuje v Gsg a Asg měkká deklinace, v některých případech je jedinou doloženou deklinací. Na základě těchto výsledků bychom tak mohli údaje z NoČJ považovat za zastaralé, a pokud některé mladší mluvnické a příručky o těchto jménech tvrdí, že patří mezi kolísající, mohlo by se na první pohled dle korpusu zdát vhodnější zařadit je spíše pod měkké skloňování a tvary podle tvrdého skloňování označit za zastaralé a pomalu se vytrácející z komunikace. Jako kolísající v Gsg a Asg bychom dle korpusových záznamů označili pouze propria *Alfons* a *Johannes*. Tento předpoklad se pokusíme dokázat či vyvrátit v další části naší práce, a to porovnáním s výsledky ostatních pádů a případně i dotazníkovým výzkumem mezi rodilými mluvčími českého jazyka.

5.1.2 Korpusové doklady pro Gsg a Asg příjmení rodu mužského životného zakončených na *-s*

V tomto oddíle vyhledáme varianty Gsg a Asg pro vybraná česká příjmení zakončená na souhlásku *s*, abecedně to jsou *Hus*, *Klaus*, *Kraus*, *Mánes* a *Rais*. Stejně jako u jmen rodných očekáváme kolísání mezi měkkým a tvrdým vzorem. Připomeňme si proto článek M. Sedláčka z *Naší řeči* z roku 1995. Tzv. disimilace samohlásek způsobuje, že při zařazování příjmení k deklinačním vzorům musíme brát v potaz nejen jejich zakončení, ale i předcházející samohlásky. Jméno zakončené na *-as* tak bude náležet k měkké deklinaci s koncovkou *-e*, naopak to s koncovým *-es* se přiklání k deklinaci tvrdé, ovšem už v tomto článku Sedláček zmiňuje, že i u této skupiny jmen se začínají objevovat tvary podle vzoru

³⁰ Český národní korpus - SYN2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

muž, přesto Sedláček upozorňuje, že tento jev se týká jen některých pádů. Měly by to být také genitiv a akuzativ singuláru.

Podle výše uvedeného by tedy příjmení *Hus* si mělo uchovávat v Gsg a Asg koncovku podle tvrdého vzoru. Pokud zadáme do vyhledávání celé lemma jména *Hus*, překvapivě se nám zobrazí i výsledky pro jméno *Husa*, ovšem i přes tento nedostatek a po posouzení každého z 683 záznamů konstatujeme, že tvar Gsg a Asg *Huse* podle měkkého vzoru se neobjevil ani jednou, dle korpusu SYN2010 jméno *Hus* nekolísá. V případě příjmení *Klaus* byly výsledky následující: 1636krát je doložena podoba *Klause*, tedy s koncovkou pro měkké skloňování, naopak varianta *Klausa* nebyla nalezena vůbec. U propria *Klaus* se tedy kolísání také nepotvrdilo, měkká deklinace vítězí v poměru **1636:0**. U jména *Kraus* nastala obdobná situace. Varianta *Krausa* se neobjevila ani jedenkrát, doložena byla pouze varianta *Krause*. U příjmení *Mánes* bychom podle příruček měli očekávat v Gsg a Asg stejně jako u *Husa* skloňování tvrdé. Tento předpoklad se i v korpusovém hledání plně potvrdil, pro variantu *Mánesa* svědčilo 66 dokladů, k variantě *Mánese* byl nalezen pouze jeden (**1:66** z pohledu měkké deklinace). V případě příjmení *Rais* by měla nastat situace zcela opačná, mělo by se skloňovat podle vzoru *muž*. Sedmnáct výskytů *Raise* potvrzuje tuto domněnku, podoba *Raisa* sice nalezena byla, ale pouze jako nominativ ženského ruského jména.

Pokud bychom chtěli zhodnotit situaci genitivu a akuzativu, musíme konstatovat, že propria rodu mužského životného v Gsg a Asg zakončená na souhlásku *s* si drží tvrdou deklinaci (z části se na tom podílí i disimilace samohlásek) pouze ojediněle (*Hus*, *Mánes*). Přesto však ještě počkáme s prohlášením, že u ostatních z uvedených proprií nastává jednoznačný přesun k deklinaci měkké. Tento jev se týká pouze Gsg a Asg sice větší části námi zkoumaných jmen, avšak zatím nemáme doklady, že by se jednalo o proces plošný a že by nastával v celém paradigmatu. Důkazy pro i proti se pokusíme získat vyhledáním tvarů dalších pádů.

5.1.3 Korpusové doklady pro instrumentál plurálu vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na -s

Měkká souhláska v zakončení tvarotvorného základu si v Ipl vyžaduje jako koncovku měkké *i*, tedy *muž* – (*s*) *muži*. Pokud by platilo bez výjimky, že některá vlastní jména zakončená na -s přešla zcela k měkké deklinaci, mělo by se *i* objevit jako koncovka i v jejich Ipl, jak například poznamenává i Sedláček³¹ Tento na první pohled patrný rozdíl mezi Ipl tvrdé a měkké

³¹ SEDLÁČEK, M. Dvě kapitoly z formálního tvarosloví češtiny. *NŘ*, 1995, roč. 78, s. 74–79.

deklinace však nemá oporu v korpusových dokladech, tyto tvary nejsou příliš časté, jelikož jen zřídka dochází k setkání několika *Aloisů* atd., proto se nám jeví jako efektivnější pro korpusové šetření zvolit frekventovanější pád nejlépe v singuláru. U instrumentálu plurálu se tedy zaměříme pouze na záznam jednotlivých dokladů a podobu instrumentálu můžeme ověřit ve větším měřítku ve formě dotazníku přímo u uživatelů.

Podoba *Krausi* pro Ipl (tedy s deklinací podle vzoru *muž*) je doložena v jednom případě. Variantu *Jamesy* jsme v korpusu SYN2010 našli dvakrát. U všech ostatních proprií, ač alespoň u jmen *Hus* a *Mánes* bychom je vzhledem k předchozím dokladům pro Gsg a Asg očekávali, z této skupiny jsme nenalezli jediný doklad Ipl tvrdé deklinace s koncovkou *-y*. Stejně tak nebyl doložen jediný záznam kromě výše uvedených pro koncovku Ipl měkké deklinace.

5.1.4 Korpusové doklady pro dativ a lokál singuláru vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na *-s*

Dativ a lokál maskulin životných s tvrdou deklinací charakterizuje shodná koncovka *-u*, u maskulin životných s měkkou deklinací jsou tyto pády vyjádřeny koncovkou *-i*. Oběma deklinacím je společná koncovka *-ovi* (viz tabulka v kap. 2). Budeme tedy sledovat výskyt těchto koncovek u námi vybraných vlastních jmen. Na okraj dodáváme, že u křestních jmen se tyto kratší varianty objevují, převážně pokud za nimi následuje příjmení.

Varianta *Aloisu* se objevila v SYN2010 celkem 11krát, varianta *Aloisi* byla početnější – 31 výskyt (**31:11** z pohledu měkké deklinace). U jména *Alfons* už situace není tak jednoznačná – 3 doklady pro podobu *Alfonsu* a dva pro *Alfonsi* (**3:2** převažuje tvrdá deklinace). Korpus dokládá také pouze jedinkrát variantu *Amosi* pro dané pády. Pro měkkou koncovku *-i* u jména *Boris* svědčí 16 dokladů, *Borisu* v příslušných pádech se objevilo jen dvakrát (**16:2** převažuje měkká deklinace). Také u propria *Denis* jsme našli pouze měkkou variantu *Denisi*. Výsledky u jména *Charles* potvrzují spíše tvrdou koncovku *-u* (15 případů) oproti měkké (doložena 4krát), výsledný poměr z hlediska měkké deklinace je tedy **4:15**. Obě koncovky se objevují u jména *James*, měkká však výrazně převažuje. Vyrovnanější byla situace u jména *Johannes* – čtyři doklady pro podobu *Johannesu*, tři pro *Johanesi* (**3:4** z pohledu měkké deklinace). U jména *Thomas* nastala stejná situace jako u *James*.

5.1.5 Korpusové doklady pro Dsg a Lsg příjmení rodu mužského životného zakončených na –s

U vybraných příjmení jsme v Gsg a Asg zaznamenali větší podíl koncovek tvrdé deklinace, bude to platit i pro Dsg a Lsg? Výsledky však nebyly ani trochu průkazné, neboť v zakončení příjmení častěji očekáváme pro tyto pády koncovku –*ovi*. *Krausi/Krausu* nebylo vůbec nalezeno, stejně tak *Klausi/Klausu*, *Mánesi/Mánesu*, *Raisi/Raisu*, *Husi/Husu*.

Korpusové doklady ukazují, že u vybraných vlastních jmen se zakončením na –s se v Dsg a Lsg používají koncovky tvrdé i měkké deklinace, avšak v různém poměru. U křestních jmen převažuje v SYN2010 měkké zakončení, přesto nacházíme i varianty s tvrdou koncovkou. Co se týče příjmení, nenalezli jsme pro tyto pády hodnotné výsledky z důvodu, který jsme uvedli výše. Po vyhledání těchto pádů se stále potvrzuje kolísání u jmen *Alfons* a *Johannes*.

5.1.6 Korpusové doklady pro Apl vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na –s

Jak už jsme zmínili, vyhledávání plurálových tvarů vlastních jmen v databázi je problematické zvláště proto, že tyto tvary nejsou v komunikaci příliš frekventované. Z tohoto důvodu nejsou ani doklady pro Apl námi zvolených *proprií* rodu mužského životného příliš četné. Výsledky pro křesní jména a příjmení už tedy budeme uvádět společně v jednom oddílu. Koncovka –*y* (podle tvrdé deklinace) v Apl se neobjevila ani u jednoho jména ze seznamu. Pro koncovku –*e* ve tvaru Apl podle měkkého skloňování jsme objevili doklad pouze u jména *James*. Doklady pro tento pád nejsou pro naše účely dostatečně doloženy.

5.1.7 Korpusové doklady pro Vsg vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na –s

U jména *Alois* se ve Vsg potvrdila jasná převaha měkké deklinace, podoba Vsg *Aloise* (s koncovkou –*e* podle vzoru *pán*) není v korpusu vůbec doložena. Stejně výsledky přináší i vyhledávání podob u jména *Alfons*, našli jsme pro Vsg pouze podobu *Alfonsi*, tedy podle vzoru *muž*. Podle měkkého vzoru se ve Vsg skloňuje i jméno *Amos* (ani jeden doklad podle tvrdé deklinace), stejně tak i jméno *Boris*, *Denis*, *Charles*, *James*, *Johannes*, *Klaus*, *Krasu*, *Thomas*. U jmen *Mánes* a *Rais* v korpusu SYN2010 nebyl nalezen žádný doklad pro jakoukoli

variantu Vsg. Proto ani u jednoho z těchto jmen neuvádíme hodnoty pro jasnější vyjádření poměrů mezi koncovkami měkké a koncovkami tvrdé deklinace.

Vlastní jména rodu mužského životného se zakončením na *–s* se zatím podle výsledků z korpusu SYN2010 i podle poznatků z mluvnic a článků jeví jako skupina, ve které ke kolísání docházelo a dochází nejčastěji. Pokud se tedy zaměříme na současný stav kolísání, zdá se, že většina těchto jmen se skloňuje skoro bezvýhradně podle měkké deklinace, avšak stopy té tvrdé tu a tam zaznamenáme, jako kolísající tak v současné době můžeme označit pouze propria *Alfons* a *Johannes*. Tvrdou deklinaci si drží podle korpusových záznamů vlastní jména *Hus* a *Mánes*. Tvary v určitých pádech (např. Ipl) nebylo jednoduché zmapovat pouze korpusovými záznamy, proto jejich tvary ještě ověříme dotazníkem mezi rodilými mluvčími. Činíme tak částečně i z důvodu, na který ve svém článku naráží J. Šimandl. Ten předpokládá, že např. právě tvary Ipl by měly zachovávat skloňování podle tvrdého vzoru.

Podle záznamů z korpusu v Gsg, Asg a Vsg těchto maskulin výrazně převažují koncovky podle měkké deklinace (u Vsg doklady pouze pro ni). Plurálové podoby těchto maskulin se v korpusu dohledávají velice těžko, zvláště u pádů, které nás zajímají nejvíce, jako je Ipl.

5.2 Maskulina neživotná

V tomto oddíle obrátíme pozornost ke skupině proprií rodu mužského neživotného zakončených na *–s*. Vybrali jsme do ní pět zástupců – *Brandýs*, *Kansas*, *Laos*, *Texas* a *Tunis*. Podle údajů z příruček předpokládáme, že bude převažovat tvrdá deklinace. K neživotným vlastním jménům rodu mužského jsme totiž v příručkách nezaznamenali žádný konkrétní příklad kolísání.

5.2.1 Korpusové doklady pro Gsg pro propria rodu mužského neživotného

Deklinace města *Brandýsa* je tvrdá, tvary pro Gsg *Brandýse* jsme v korpusu neobjevili, převahu získala koncovka *–a* (50 záznamů). Stejně tak u *Kansasu* hledání potvrdilo tvrdou deklinaci (byl nalezen jen jeden záznam s tvarem *Kansase* v Gsg). Nulový výsledek pro měkkou koncovku *–e* v Gsg se objevil i u jména *Laos*, *Texas* i *Tunis*.

Neživotná propria zakončená na obojetnou souhlásku ani podle výsledků z korpusu SYN2010 nekolísají v Gsg mezi tvrdou a měkkou deklinací. Vlastní jména rodu mužského neživotného

s měkkou deklinací se v našem výzkumu neobjevila, jen jedenkrát jsme v korpusu zaznamenali měkký tvar pro Gsg – *Kansase*, kdežto tvar *Kansasu* (podle tvrdého skloňování) má v korpusu oporu v 71 dokladu, vzájemný poměr je tedy **71:1** ve prospěch tvrdé deklinace.

5.2.2 Korpusové doklady pro Ipl vlastních jmen rodu mužského neživotného zakončených na –s

Jestliže již u vlastních jmen rodu mužského životného jsme upozornili na problém řídkého výskytu plurálových tvarů, u proprií rodu mužského neživotného bude tento jev ještě daleko výraznější. To vyplývá už z povahy těchto jmen – je pravděpodobnější, že se setkáme s více lidmi stejného jména, ovšem neplatí to u objektů, jejichž jména jsou jedinečná už z principu pojmenování. Proto jsme nepředpokládali výskyt plurálových tvarů ani v korpusu SYN2010 a naše domněnka se potvrdila. U jmen *Brandýs*, *Laos*, *Kansas*, *Texas* jsme nenalezli žádný doklad pro tvary v Ipl.

5.2.3 Korpusové doklady pro Dsg a Lsg vlastních jmen rodu mužského neživotného zakončených na –s

Již u záznamů pro Gsg (tzv. opěrný tvar) těchto jmen jsme nezjistili známky kolísání mezi měkkou a tvrdou deklinací. Tato maskulina se poměrně přesvědčivě řadila k tvrdému skloňování, a proto předpokládáme, že to bude platit i u Dsg a Lsg. Záznamy z korpusu SYN2010 toto potvrzují, výsledky byly nalezeny pouze pro tvary podle tvrdé deklinace. Měkká koncovka –i v Dsg a Lsg se neobjevila ani v jednom případě.

5.2.4 Korpusové doklady pro Apl vlastních jmen rodu mužského neživotného zakončených na –s

U tohoto pádu nastává stejná situace jako u Ipl výše. Nebyl nalezen ani jediný záznam s jakýmkoli možným tvarem pro Apl.

5.2.5 Korpusové doklady pro Vsg vlastních jmen rodu mužského neživotného zakončených na –s

Stejně jako jsme nepředpokládali doklady pro Ipl a Apl, soudíme, že i u Vsg nastane stejná situace. Mluvčí nemají příliš velkou potřebu oslovovat neživé objekty, tudíž podoby těchto jmen ve Vsg jsme opět nenalezli.

Pokud bychom měli zhodnotit celkovou situaci vlastních jmen rodu mužského neživotného, nenarazili jsme v námi vybraných příkladech na žádný projev kolísání. Tato jména si na rozdíl od proprií rodu mužského životného s tímto zakončením zachovávají tvrdou deklinaci. To se projevuje především na podobě opěrného tvaru. Proto se domníváme, že tuto skupinu jmen již nemusíme ověřovat dotazníkovým průzkumem.

6. Vlastní jména rodu mužského zakončená na -z

Skupina vlastních jmen zakončených na obojetnou souhlásku *z*, kterou jsme sestavili podle výskytů v *Retrográdním slovníku současné češtiny* a podle konkrétních příkladů z různých příruček a článků, je podstatně menší než skupina proprií mužského rodu zakončených na *-s*. Čítá celkem šest členů, z toho čtyři jsou vlastní jména osob (maskulina životná; *Francouz*, *Hamouz*, *Mráz*, *Radúz*) a dva označují místa (*Bezděz*, *Kavkaz*), tedy patří k maskulinům neživotným. Stejně jako u předchozí skupiny vlastních jmen končících na *-s* začneme s korpusovými doklady pro Gsg jakožto opěrného tvaru deklinace.

6.1 Maskulina životná a neživotná

6.1.1 Korpusové doklady pro Gsg a Asg vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na -z

Jméno *Francouz* zařazují příručky k měkké deklinaci, jeho Gsg i Asg jsou tedy zakončeny na *-e*. Neočekáváme, že korpus by toto tvrzení nepotvrdil, či ho dokonce vyvrátil. Pro tvar *Francouza* jsme skutečně nezaznamenali jediný doklad. Stejná situace by měla nastat i u příjmení *Hamouz* a *Mráz*, která už NoČJ přiřazuje k měkkému skloňování. Ani tvar *Mráza* se v korpusu nevyskytl (naproti tomu měkkou deklinaci potvrzuje 49krát tvar *Mráze*), pro podobu *Hamouza* jsme našli jeden doklad (ze záznamu přímé řeči), tvar *Hamouze* je doložen sedmkrát (7:1 z pohledu měkké deklinace). I osobní jméno *Radúz* se kloní k měkké deklinaci – tvar *Radúza* doložen není ani jednou. Poměry tedy u těchto jmen nezaznamenáváme, jelikož ke kolísání podle korpusu SYN2010 nedochází a jména se kloní k měkké deklinaci.

6.1.2 Korpusové doklady pro Gsg vlastních jmen rodu mužského neživotného zakončených na -z

V tomto oddíle se soustředíme pouze na dva příklady neživotných proprií se zakončením na *-z*, a to *Bezděz* a *Kavkaz*. 117 výskytů tvaru *Kavkazu* a žádný s měkkou koncovkou *-e* svědčí pro zařazení tohoto jména k tvrdé deklinaci. ČM uvádí, že u jména *Bezděz* se mohou v Gsg vyskytovat obě koncovky, *-u* i *-e*. Avšak korpus potvrzuje pouze podobu *Bezdězu*, *Bezděze* se neobjevilo ani jednou.

Na rozdíl od vlastních jmen zakončených na *-s* se zdá být situace u *proprii* se zakončením na *-z* jednoznačnější a přehlednější. Podle našich výsledků se vlastní jména s tímto zakončením a vyjadřující životnost řadí převážně k měkké deklinaci, kdežto neživotná vlastní jména na *-z* se skloňují podle tvrdého vzoru. Tento předpoklad ověříme analýzou dalších pádů.

6.1.3 Korpusové doklady pro Ipl vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na *-z*

Pro *propria Hamouz, Mráz a Radúz* jsme v SYN2010 nenalezli ani jeden doklad pro jakoukoli variantu Ipl, jeho podobu se pokusíme ověřit dotazníkovou metodou. U *propria Francouz* byly výsledky bohatší (*proprium* je daleko frekventovanější než ostatní ze seznamu). Podoba s tvrdou koncovkou *Francouzy* je doložena celkem pětkrát, přesto však varianta podle měkké deklinace několikanásobně převažuje (okolo 80 dokladů; vyjádřeno poměrem **80:5** ve prospěch měkké deklinace).

6.1.4 Korpusové doklady pro Ipl vlastních jmen rodu mužského neživotného zakončených na *-z*

U Ipl pro vlastní jména *Bezděz a Kavkaz* jsme předpokládali spíše tvary podle tvrdé deklinace (stejně jako u tvarů Gsg). Stejně tak předpokládáme, že plurál těchto *proprii* nebude příliš častý, a proto ani výsledky ze SYN2010 nebudou příliš průkazné. To se bez výjimky potvrdilo a ani jedna varianta pro tato *propria* nebyla nalezena.

6.1.5 Korpusové doklady pro Dsg a Lsg vlastních jme rodu mužského životného zakončených na *-z*

U těchto pádů se opět můžeme spolehnout na výsledky pouze u *propria Francouz*. Pro vlastní jména *Hamouz, Mráz a Radúz* nebyl pro Dsg a Lsg nalezen ani jeden záznam, nejspíše kvůli jejich malé frekvenci a také kvůli koncovce *-ovi*, která se u těchto jmen bude pravděpodobněji vyskytovat. Stejná situace, tedy nulový výsledek dokladů, nastala s hypotetickým tvarem podle tvrdé deklinace *Francouzu*, *proprium Francouz* tedy i v Dsg a Lsg potvrzuje svou měkkou deklinaci.

6.1.6 Korpusové doklady pro Dsg a Lsg vlastních jmen rodu mužského neživotného zakončených na –z

U propria *Bezděz* jsou v korpusu doloženy tvary podle tvrdé i měkké deklinace, tvrdá však převažuje (30 záznamů oproti 8 variantám *Bezdězi*; 8:30 z pohledu měkké deklinace). U vlastního jména *Kavkaz* jsme zaznamenali pouze varianty podle tvrdé deklinace *Kavkazu/Kavkaze* (druhá podoba byla častější).

6.1.7 Korpusové doklady pro Apl vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na –z

Z důvodu příliš malé frekventovanosti vlastních jmen *Hamouz*, *Mráz* a *Radúz* jsme opět nenalezli tvrdé ani měkké tvary pro Apl. Zakončení pro tento pád podle tvrdého vzoru *pán* není v SYN2010 zaznamenáno ani pro proprium *Francouz*, doloženy jsou tak pouze varianty podle měkké deklinace.

6.1.8 Korpusové doklady pro Apl vlastních jmen rodu mužského neživotného zakončených na –z

I pro varianty Apl vybraných proprií rodu mužského neživotného předpokládáme nízký (nebo nulový) počet dokladů v korpusu SYN2010, jelikož obě pojmenování označují jedinečné objekty v krajině, z tohoto důvodu můžeme ověřit tvary tohoto pádu nejlépe dotazníkem. Náš předpoklad se v korpusu potvrdil – není zde zaznamenán ani jeden z možných dokladů.

6.1.9 Korpusové doklady pro Vsg vlastních jmen rodu mužského životného zakončených na –z

Vokativ singuláru bychom chtěli především zaznamenat u vlastních jmen rodu mužského životného, u neživotných objektů nepředpokládáme nějak výraznou potřebu mluvčích je oslovovat.

I u vlastních jmen životných však nebyly nalezeny četné doklady. Pouze u propria *Francouz* jsme našli podobu podle měkké deklinace *Francouze*, ostatní výsledky byly nulové.

U vlastních jmen rodu mužského se zakončením na souhlásku *z* jsme ověřili tvary v těchto pádech: Gsg, Dsg, Asg (pouze u životných), Vsg (pouze životná), Lsg, Apl, Ipl. Proprium *Francouz* (patřící k frekventovanějším) potvrdilo tvary nalezenými v korpusu SYN2010 v daných pádech přiřazení k měkké deklinaci. Hypotetické varianty s koncovkami tvrdého skloňování nebyly vůbec nalezeny, pouze u Ipl byla tvrdá koncovka *-y* doložena v pěti případech. U ostatních vlastních jmen z této skupiny jsme doklady nacházeli jen stěží, nejvíce jich bylo zaznamenáno u Gsg a Asg. Pokud bychom tedy rozhodovali na základě těchto údajů, zařadili bychom tato propria k deklinaci měkké. Tento závěr ještě ověříme dotazníkovým výzkumem, ale zcela odlišné výsledky nepředpokládáme.

Dále jsme soustředili svou pozornost na propria rodu mužského neživotného s tímto zakončením. Jako příklady jsme vybrali jména *Bezděz* a *Kavkaz*. Tato jména se skloňují podle tvrdého vzoru. Pouze pro Dsg a Lsg (dohromady) byla osmkrát doložena koncovka podle měkkého vzoru u jména *Bezděz*. Naopak v Gsg tohoto jména se její výskyt nepotvrdil, ač variantu *Bezděze* ČM ještě uvádí.

7. Výsledky dotazníkového výzkumu pro vlastní jména rodu mužského se zakončením na –s a –z

Po vyhledání tvarů vlastních jmen rodu mužského životného se zakončením na souhlásky *s* a *z* v určitých pádech jsme se rozhodli ověřit je ještě dotazníkovým šetřením mezi rodilými mluvčími českého jazyka. Uvědomujeme si, že náš dotazník je spíše doplňující sondou, která by mohla zvýraznit výsledky vyhledávání v korpusu SYN2010. Problematika kolísání mezi deklinačními typy u proprií rodu mužského životného by si jistě zasloužila daleko rozsáhlejší výzkum, avšak my chceme pouze poukázat, že mluvčí vnímají tento typ maskulin v trochu odlišném světle, než jak je zaznamenáno v mluvnicích.

Především nás zajímala otázka podoby Ipl, jelikož v korpusu SYN2010 jsme hlavně z důvodu řídkého výskytu takovéto varianty našli jen nepatrné množství dokladů pro tento pád. Změna koncovky v Gsg z *–a* u tvrdého deklinačního typu k *–e* (typické pro měkkou deklinaci) u skupiny proprií rodu mužského životného způsobila, že tato maskulina mohou být mluvčími zařazena k měkkému paradigmatu vůbec. Avšak J. Šimandl ve svém článku³² předpokládá, že i přes měkkou podobu Gsg zůstává v Ipl zachována koncovka *–y* podle tvrdé deklinace. Náš první úkol se tedy týkal variant těchto pádů. Sestavili jsme příkladové věty, ve kterých měli dotázaní podle svého úsudku doplnit konkrétní tvar jmen z našeho seznamu. Dále jsme se zaměřili i na další pády, v nichž by ke kolísání mohlo docházet, např. jak píše Šimandl, Apl, kde by se vedle převažující měkké koncovky měla objevovat i tvrdá. Zaměřili jsme se také na Vsg a okrajově i na podoby Dsg a Lsg, neboť jsme předpokládali používání i společné koncovky *–ovi*.

Dotazníkového výzkumu se zúčastnilo 32 rodilých mluvčích českého jazyka. Většinou to byli lidé ve věku 20 – 60 let, všichni dosáhli středoškolského vzdělání s maturitou či vyššího, nikdo z nich však nevystudoval bohemistiku či nějak spřízněné obory. Na zastoupení mužů a žen jsme nebrali ohled, jelikož toto rozdělení se nám pro naše účely nezdálo rozhodující.

V prvním úkolu měli dotázaní doplnit do věty tvar Gsg podle svého uvážení, neměli k dispozici žádný výběr, ani nevěděli, že se jedná o Gsg. U jmen *Amos*, *Boris*, *Francouz*, *Klaus*, *Kraus*, *Mráz* a *Thomas* všichni dotázaní uvedli tvar podle měkkého vzoru *muž*. Koncovky měkké deklinace se pro Gsg také potvrdily u jmen *Alois*, *Alfons*, *Charles* (u každého v poměru 31:1 pro koncovku podle měkké deklinace), dále pak *Denis*, *Hamouz*, *James* (poměr 30:2 pro měkkou deklinaci), *Johannes* (29:2 pro měkkou deklinaci + jedenkrát podoba *Johanna*), *Radúz* (25:2, pětkrát se pro Gsg podoba *Radúz*). U maskulin *Mánes* a *Hus*

³² ŠIMANDL, J. Morfologická problematika v jazykové poradně III. *NŘ*, 2000, roč. 83, s. 169–192.

převažovala naopak deklinace tvrdá, U *Mánes* je to v poměru 20:12 pro tvar *Mánesa*, u *Hus* dokonce 31:1 pro *Husa*.

Většina těchto maskulin bývá uživateli zařazována k měkké deklinaci, jako kolísající v Gsg bychom na základě těchto výsledků mohli označit maskulinum *Mánes*. Naopak u jména *Hus* se potvrdila příslušnost k tvrdému skloňování v Gsg. Pokud jsou tedy uživatelé schopni utvořit podobu tzv. opěrného tvaru, měli by se tímto zařazením řídit i v tvarech ostatních pádů. Zde ovšem nastává problém, který je podle nás u určitých jmen způsoben právě jejich přesunem od tvrdé deklinace k měkké, jak to reflektují příručky. U dalšího úkolu jsme vycházeli především ze Šimandlových předpokladů, které jsme nemohli ověřit v korpusu SYN2010 kvůli nízké frekvenci tvarů Ipl pro vlastní jména.

Mluvčí dostali úkol vytvořit vhodný tvar množného čísla a doplnit jej do námi zadaných vět. Dotazování se opravdu ve většině případů řídili podobou Gsg, kterou již vytvořili, tedy u jmen opět převládala podoba Ipl *muži*, avšak často své rozhodnutí doprovázeli komentáři ve smyslu, že jim tyto tvary přijdou zvláštní, nepatřičné, nebo vymýšleli tvary speciální, jak vzápětí uvedeme. Tvary podle měkké deklinace převažovaly u jmen *Francouz* (31:1), *Hamouz*, *Charles*, *Johannes*, *Thomas* (všechna v poměru 28:4), *Boris*, *Klaus*, *Kraus*, *Mráz* (28:3 + u každého v jednom případě koncovka *-ama*), *James* (27:5), *Alfons* (27:3 + jednou koncovka *-ama*, jednou *-em*), *Amos* (26:5 + jedenkrát koncovka *-mi*), *Radúz*, *Rais* (25:6 + jedenkrát koncovka *-emi*), *Alois* (25:4 + dvakrát koncovka *-ama* a jedenkrát *-em*), *Denis*, *Mánes* (23:8 + jedenkrát *-ama*). Pouze jméno *Hus* si drží koncovku podle tvrdého vzoru (31:1).

Jak je patrné, situace u tvarů Ipl není tak jednoznačná jako u Gsg. Podle našeho názoru se dotazování snažili utvořit tvary Ipl podle deklinace, kterou zvolili pro Gsg, přesto si však takovými tvary nebyly jistí, někteří tedy vytvářeli podoby s nepatřičnými koncovkami, jako např. *-ami*, *-mi*, *-ama*. Častější jsou také koncovky tvrdé deklinace, např. u jména *Thomas*, v Gsg bylo bez výjimky zařazeno k měkkému vzoru, v Ipl se objevují varianty podle vzoru tvrdého. Kolísání těchto jmen mezi deklinacemi a jejich přesun v určitých tvarech od jedné deklinace k druhé se podle našeho názoru projevuje právě nejistotou mluvčích při vytváření podoby pádů nepříliš obvyklých v komunikaci. Pokud by zařazení k deklinačnímu typu bylo zcela jasné, mluvčí by neváhali ani s podobou ostatních pádů.

Pro větší dokumentaci našeho tvrzení jsme dotazníkovou metodou ověřili ještě podobu Vsg. Dotazování dostali za úkol napsat oslovení vytvořená z daných jmen. Převažující byla opět měkká deklinace: Koncovka podle tvrdého vzoru *pán* se objevila pouze u maskulina *Hus* a to v poměru 14:18 z pohledu tvrdé deklinace. Ostatní jména *Alois*, *Alfons*, *Amos*, *Boris*,

Francouz, Thomas měla měkkou koncovku Vsg v 31 případě, v 1 případě byl Vsg určen s nulovou koncovkou. U dalších jmen se také střídala měkká deklinace, nulová koncovka a koncovka *-y* – *Denis, Hamouz, Klaus, Kraus, Mánes, Rais* 30:1:1; *Charles, Mráz,, Radúz* 29:1:2; *James* 28:1:3; *Johannes* 27:1:3 + varianta *Johanne*.

Jako další bod výzkumu byl výběr mezi možnými koncovkami Dsg *-i* (měkká deklinace), *-u* (tvrdá deklinace), *-ovi* (společná oběma deklinacím). Přibližně 80% dokladů z dotazníků svědčí pro společnou koncovku *-ovi*, v 15% byla zvolena měkká koncovka, zbylá procenta potvrzují tvrdé zakončení. I tento výsledek považujeme za důkaz váhání dotazovaných mezi variantami tvrdé a měkké deklinace, a proto, zdá se, volí takovou podobu, u které nepochybují o její správnosti.

V posledním úkolu měli respondenti doplnit do věty vhodnou podobu Apl daných jmen. I zde se výsledky podobaly těm předchozím. Koncovka tvrdé deklinace se objevuje u proprií *Hus* v poměru 24 (tvrdá deklinace):3(koncovka *-i*):4(měkká deklinace); *Rais* v poměru 4:2:26 a *Mánes* 5:4:23. U ostatních jmen převažuje měkká deklinace úplně (32:0).

Dotazníkový průzkum pouze zvýraznil výsledky, které jsme zjistili sledováním dokladů z korpusu SYN2010. Koncovky měkké deklinace u většiny jmen výrazně převažují nad těmi deklinace tvrdé, a to i u jmen, u nichž byla původně přijatelná pouze tvrdá deklinace (viz NoČJ). Přesto však deklinační přechod není u těchto jmen zcela ustálen, stále se projevuje vliv tvrdé deklinace, mluvčí si nejsou jisti správným přiřazením ke vzoru. U proprií jako *Mánes* či *Rais* je tento jev velice patrný, maskulinum *Hus* stále spíše náleží k tvrdé deklinaci, viz hl. tvary Gsg. Můžeme očekávat, že postupem času se paradigma většiny těchto dosud mírně kolísajících vlastních jmen rodu mužského životného ustálí a tato jména budou náležet k měkké deklinaci.

8. Apelativa rodu mužského zakončená na -s

Apelativa, jimž v této části budeme věnovat pozornost, patří buď k nejběžnějším a nejfrekventovanějším maskulinům s tímto zakončením, nebo se o nich zmiňují příručky právě např. v souvislosti s kolísáním. Jejich kompletní seznam jsme již uveřejnili výše a budeme k němu dále odkazovat. Naše pozornost bude směřovat zejména k těm maskulinům, jež kolísají či se jejich koncovky jinak liší od stavu uveřejněném v mluvnicích a člancích. Jak jsme již několikrát uvedli, maskulina obecně se k deklinačnímu vzoru přiřazují podle opěrného tvaru, kterým je genitiv singuláru, a proto se hlavně zaměříme na tento pád. Dále předložíme doklady i k jiným vybraným pádům, abychom lépe popsali stav paradigmatu a některé jevy s tím související.

Nejprve se budeme věnovat neživotným maskulinům se zakončením na *-s*. Pro lepší orientaci se je dále pokusíme rozdělit do skupin např. podle slovotvorného základu. Přesto však předpokládáme, hlavně na základě předchozích údajů získaných z příruček a článků, že neživotná maskulina kolísání podléhat nebudou. Proto se soustředíme pouze na zaznamenání výrazných odchylek.

8.1 Maskulina neživotná

8.1.1 Jména se slovotvorným základem *-pis*

Tuto skupinu tvoří 28 jmen (*nápis, zápis, nadpis, předpis, odpis, podpis, dějepis, přepis, zeměpis, přípis, opis, dopis, národopis, přírodopis, tiskopis, rukopis, rostlinopis, stejnopis, těsnopis, popis, časopis, letopis, životopis, pravopis, spis, soupis, výpis, rozpis*), zčásti se jedná o kompozita (např. *rostlinopis*), zčásti je k základu přidána předpona (např. *předpis*).

Tato maskulina vyjadřují neživé předměty, proto nesou kategorii neživotnosti. Podle všech sesbíraných dat by se měla řadit k tvrdé deklinaci. Podle ČM by se právě u této skupiny jmen měly nejčastěji střídát obě koncovky lokálu singuláru *-e* i *-u*: „*obojí koncovku, -u i -e, mívají vedle případů už uvedených – zvláště jména zakončená na -pis.*“³³ Nejprve v korpusu ověříme celé paradigma, abychom zjistili případné odchylky (avšak nepředpokládáme je), a posléze se zaměříme právě na koncovky Lsg.

Nejprve jsme se zaměřili na jména s předponou. Už první maskulinum *nápis* potvrzuje údaje z příruček – doklady pro měkkou deklinaci nebyly v korpusu vůbec zaznamenány, skloňuje se

³³ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981, str. 139.

podle tvrdého vzoru a v Lsg se střídají koncovky *–e* i *–a*. Tento závěr platí i pro ostatní jména (*zápis, nadpis, předpis, odpis, podpis, přepis, přípis, opis, dopis, popis, spis, soupis, výpis, rozpis*). I jejich deklinace je podle korpusu SYN2010 tvrdá a v Lsg se střídají obě zmíněné koncovky, pouze u jména *podpis* nebyla v Lsg koncovka *–e* doložena.

U maskulin *dějepis, zeměpis, národopis, přírodopis, tiskopis, rukopis, rostlinopis, stejnopis, těsnopis, časopis, letopis, životopis, pravopis* jsme ověřením v korpusu SYN2010 očekávali tytéž výsledky. Tvrdá deklinace u těchto jmen se potvrdila. U jmen *národopis, přírodopis, rostlinopis, stejnopis, těsnopis, letopis* jsme nenalezli v Lsg koncovku *–e*, avšak z hlediska jejich nízké frekventovanosti jsme zaznamenali i malý (nebo žádný) výskyt tvarů v námi zvolených plurálových pádech.

Kolísání se v celé této skupině nevyskytuje, proto neuvádíme ani poměrné výsledky u obou deklinací.

8.1.2 Jména se slovtvorným základem na *–nos*

V prvním oddíle se zaměříme na šestici jmen *nános, odnos, přenos, přínos, únos* a *výnos*. Předpokládáme, že vyhledáváním v korpusu SYN2010 se potvrdí příslušnost těchto neživotných maskulin k tvrdému skloňování. U jména *nános* nejsou koncovky typické pro deklinaci podle vzoru *stroj* v příslušných pádech vůbec zaznamenány. Stejně tomu bylo i u jména *odnos, přenos, přínos, únos* a *výnos*. V Lsg těchto jmen byla zaznamenána pouze koncovka *–u* (jen jeden doklad pro Lsg *přenose*).

8.1.3 Jména se slovtvorným základem na *–čas*

V tomto oddíle budeme sledovat pouze tři maskulina – *čas, poločas, přesčas*. I zde předpokládáme, že se potvrdí, že tato jména nekolísají a zůstávají u tvrdé deklinace. Koncovky tvrdé deklinace oproti koncovkám měkké jsou v korpusu u *poločas, přesčas* a *čas* doloženy záznamy v poměrech 4047:0, 413:0, 73804:0. Ani tato jména podle korpusových dokladů kolísání nepodléhají.

8.1.4 Jména se slovtvorným základem na *–hlas*

Do této skupiny náleží z našeho seznamu pět jmen – *hlas, ohlas, souhlas* a *nesouhlas, rozhlas*. Předpokládáme, že i u nich vyhledáním v korpusu SYN2010 potvrdíme jejich zařazení

k tvrdému skloňování. Maskulinum *ohlas* má v korpusu doklady pouze pro koncovky tvrdé deklinace, a to v poměru 695:0. U jména *rozhlas* se skloňování podle tvrdého vzoru taktéž potvrdilo, výsledný poměr činí 2150:0. Dvojice maskulin *souhlas* a *nesouhlas* se také řadí k tvrdému skloňování, u prvního to dokazují korpusové záznamy v poměru 4864:0, u druhého je poměr nižší, avšak také průkazný – 960:0. Stejně tak maskulinum *hlas* svými korpusovými doklady tvrdou deklinaci potvrdilo (33920:0).

8.1.5 Jména se slovotvorným základem na *–les*

Jméno *les* je často uváděno jako doplňující vzor k tvrdému vzoru *hrad*. Spolu s ním bychom měli ověřit i tvary od něj odvozeného maskulina *prales*. Neočekáváme však, že by sám vzor mohl kolísat, proto korpusovou analýzu v tomto případě vypustíme.

8.1.6 Jména se slovotvorným základem na *–brus*

V této části se zaměříme na jména *brus*, *výbrus* a *ubrus*. Ani tato maskulina příručky neuvádějí v souvislosti s kolísáním, proto předpokládáme, že korpus SYN2010 nám spíše potvrdí tvrdou deklinaci těchto jmen. Skutečně nebyly zaznamenány žádné koncovky měkké deklinace u těchto jmen v daných pádech. Maskulina patří k tvrdému skloňování, u jmen *brus* a *ubrus* se v Lsg střídají obě koncovky *–u* i *–e*.

8.1.7 Jména se slovotvorným základem na *–rys*

Tato část se bude věnovat neživotným maskulinům *nárys*, *obrys* a *půdorys*. U maskulina *nárys* se korpusovým vyhledáváním opět potvrdilo skloňování podle tvrdého vzoru, a to v poměru 40:0. I o maskulinu *obrys* dle záznamů v SYN2010 tvrdíme, že patří k deklinaci tvrdé, přestože jsme zjistili jeden doklad pro Apl podle vzoru *stroj*, výsledný poměr dokladů je tedy 1059:1. U maskulina *půdorys* korpus opět dokládá pouze koncovky tvrdé deklinace poměrem 602:0. Tato skupina jmen kolísání nepodléhá.

8.1.8 Ostatní neživotná maskulina s různým základem končící na *–s*

Tato skupina maskulina je velmi početná, obsahuje celkem 57 jmen (kompletní výčet: *tis*, *keks*, *chaos*, *rákos*, *kokos*, *los*, *kolos*, *nos*, *autokros*, *patos*, *lotos*, *trs*, *rébus*, *bambus*, *bonus*,

cirkus, korpus, luxus, gyros, glóbus, asparágus, klus, rámus, mínus, citrus, ešus, status, kaktus, humus, vlys, atlas, kontrabas, ocas, jas, vlas, pas, pás, zápas, účes, pokles, ples, přednes, kongres, stres, otřes, vřes, notes, oves, narcis, lis, kompromis, tenis, hnis, městys). U převážné většiny těchto jmen očekáváme zařazení k tvrdému skloňování bez projevů kolísání. Jako kolísající bývá z této skupiny označováno pouze maskulinum *městys*, které by mělo kromě koncovek původní měkké deklinace v současné době vykazovat v některých případech i koncovky deklinace tvrdé (viz údaje v IJP připouštějící skloňování podle vzoru *hrad*). U všech maskulin ze skupiny nejprve vyhledáme doklady pro tvar Gsg a následně ověříme i tvary ostatních pádů, ve kterých kolísání může vznikat.

U maskulina *městys* se v korpusu SYN2010 potvrdilo, že se v současnosti skloňuje nejen podle měkkého vzoru, ale i podle vzoru *hrad*. V Gsg jsou početnější doklady s tvary podle měkkého skloňování, a to v poměru 97:14, i v Dsg mají mírně navrch (3:1). Lsg vyjadřuje poměr 10:9 ve prospěch tvrdé deklinace, zde se objevují obě variantní koncovky Lsg podle vzoru *hrad* (7krát je doložena koncovka *-u*, 3krát *-e*). Poměr nalezených záznamů pro Npl je vyrovnaný – 1:1, tvary Ipl jsou doloženy pouze podle tvrdé deklinace (3:0). Z daných údajů usuzujeme, že maskulinum *městys* bychom měli zařadit mezi kolísající.

Pro maskulinum *tis* nebyly v daných pádech (Gsg, Dsg, Lsg, Npl, Apl, Ipl) nalezeny žádné doklady koncovek měkké deklinace, tudíž *tis* se řadí k tvrdé deklinaci a nekolísá. Poměr v daných pádech je 92:0 pro tvrdou deklinaci. Také *keks* se řadí k deklinaci tvrdé v poměru 56:0, stejně tak *chaos*, poměr je však tentokrát výraznější – 702:0 opět pro tvrdou deklinaci. Obdobné výsledky získáváme i u maskulina *rákos*, varianty tvrdé deklinace převažují v poměru 407:0. U maskulina *kokos* je tento poměr 89:0, u *kolos* 224:0, u *autokros* 25:0, u *patos* 129:0, u *lotos* 45:0, u *trs* 425:0, u *rébus* 56:0. Pouze tvrdá deklinace je dále doložena u: *bambus* (poměr dokladů 165:0); *cirkus* (587:0); *korpus* (59:0); *luxus* (251:0); *glóbus* (8:0); *asparágus* (4:0); *klus* (132:0); *rámus* (159:0); *mínus* (31:0); *citrus* (102:0); *ešus* (47:0); *status* (212:0; doklady skloňování se zachovaným *-s* v kořenu slova); *kaktus* (299:0); *humus* (139:0); *vlys* (81:0); *atlas* (186:0); *kontrabas* (23:0); *ocas* (638:0); *jas* (385:0); *vlas* (17201:0); *kompas* (184:0); *zápas* (30585:0); *pas* (4770:0); *pás* (5016:0); *kvas* (201:0); *proces* (20008:0); *absces* (29:0); *účes* (531:0); *pokles* (4978:0); *ples* (957:0); *přednes* (293:0); *kongres* (2428:0); *stres* (1085:0); *otřes* (1426:0); *vřes* (103:0); *notes* (131:0); *narcis* (185:0; narcis ve významu květina); *lis* (407:0); *kompromis* (813:0); *tenis* (598:0); *hnis* (52:0); *nos* (8109:0); *gyros* (15:0). U těchto neživotných maskulin se tedy kolísání nevyskytuje, jelikož koncovky typické pro měkkou deklinaci nezaznamenal ani korpus SYN2010. U jména *los* (ve významu

výherního kupónu) se nám tvary tvrdé deklinace zaznamenávaly s obtížemi, koncovky měkké neživotné deklinace jsme však nezjistili v žádném z dokladů.

Měkké koncovky ve tvaru některých pádů u výše zmíněných jmen se objevily v korpusu SYN2010 pouze sporadicky, a to u maskulin *oves* (313:1) a *bonus* (756:1). Vzhledem k četnosti dokladů pro tvrdou deklinaci a zanedbatelnému množství tvarů podle měkké deklinace však toto nemůžeme považovat za důkaz kolísání těchto dvou maskulin.

8.1.9 Shrnutí

U neživotných maskulin se zakončením na *-s* jsme ani korpusovým vyhledáváním nezjistili nějak výrazný počet kolísání. Za jediné kolísající maskulinum z této skupiny tak považujeme jméno *městys*, u něhož jsme v korpusu SYN2010 našli záznamy dokládající obě deklinace. Přestože původně bylo podle příruček toto jméno řazeno pouze k deklinaci měkké, dnes už např. IJP a právě databáze korpusu zaznamenávají i tvary podle tvrdého vzoru *hrad (les)*.

8.2 Maskulina životná

Skupina životných maskulin se zakončením na *-s* je podstatně menší než skupina předcházející, ovšem maskulina v ní obsažená by měla podléhat kolísání mezi deklinacemi daleko více. Zařadili jsme sem celkem 23 jmen (*rorýs, rys, kos, pes, ibis, pilous, mrňous, primas, pštros, keřas, morous, boss, klid'as, tulpas, konipas, chud'as, karas, mops, vágus, mamlas, prud'as, kruťas, klad'as*).

Nejprve ověříme ta maskulina, která by kolísání podléhat neměla (*rys, pes, kos*). U maskulina *rys* (ve smyslu zvířete) se v korpusu SYN2010 tvrdé skloňování a nulové kolísání bez výjimky potvrdilo. Pro zajímavost jsme vyhledali i doklady pro *Rys* (ve smyslu příjmení, *propria*). V Gsg *rys* (zvíře) se vyskytuje pouze koncovka *-a* podle tvrdé deklinace, kdežto v Gsg *Rys* (*proprium*) korpus dokládá lehce převažující koncovku *-e* podle vzoru *muž* (5 záznamů) na úkor *-a* (*pán*; 4 doklady). Pro jméno *pes* najdeme v korpusu také potvrzení pro skloňování podle tvrdého vzoru. Koncovka podle měkkého skloňování se objevila pouze jedenkrát (Ipl *psi*), vzhledem k množství ostatních dokladů potvrzujících tvrdou deklinaci toto o kolísání nesvědčí. Maskulinum *kos* má v korpusu doloženy v daných pádech koncovky pouze podle tvrdé deklinace, ke kolísání u něj nedochází, stejně jako u jména *pštros* nebyly zjištěny žádné tvary podle měkkého vzoru (výjimku tvoří jeden doklad Gsg *pštrose*).

Dále se budeme zabývat životnými maskuliny zakončenými na *-s*, u kterých se kolísání dle příruček projevuje (*rorýs, ibis, pilous, mrňous, primas, keřas, morous, boss, klid'as, tulpas,*

konipas, chud'as, karas, mops, vágus, mamlas, prud'as, krut'as, klad'as). Málo početné doklady pro maskulinum *rory's* naznačují, že ke kolísání u tohoto slova zřejmě dochází. Nalezli jsme doklady pro Gsg podle obou deklinací (lehce převažuje měkká), dále pak dva doklady pro Ipl podle vzoru *pán*, ale i 2 záznamy potvrzují Asg podle měkké deklinace. Korpus svědčí o kolísání i u jména *ibis*. Zatímco v Gsg lehce převažuje koncovka měkkého skloňování (tvrdé je také doloženo), pro ostatní pády nacházíme více dokladů podle tvrdé deklinace (4krát Ipl, 3krát Apl), zatímco měkkou deklinaci už potvrzují pouze dva záznamy v Asg podle vzoru *muž*. Údaje u maskulina *pilous* nejsou příliš průkazné, v korpusu nalézáme jen dva záznamy, oba podle vzoru *pán* (1krát Apl, 1krát Ipl). Jméno *mrňous* se podle korpusových záznamů chová obdobně jako *rory's* nebo *ibis*. Většina singulárních tvarů má koncovky převážně podle měkké deklinace (Gsg, Asg, Vsg; pouze tři záznamy s Asg podle vzoru *pán*), kdežto plurálové tvary jsme v korpusu našli pouze podle tvrdého skloňování (3krát Apl, 3krát Ipl). I zde můžeme mluvit o kolísání. Tvary nalezené v korpusu pro maskulinum *primas* nejsou příliš četné, našli jsme pouze jeden doklad pro Gsg podle vzoru *pán* a 16 dokladů pro Gsg+Asg podle vzoru *muž*. Ani u maskulina *keťas* nepodává korpus SYN2010 o kolísání průkazné údaje, našli jsme pouze tři záznamy pro Apl podle vzoru *pán*. Pro Gsg maskulina *morous* dokládá korpus koncovky podle obou deklinací, ty podle měkké však převažují a máme záznamy i pro Asg podle této deklinace. Výsledky korpusového hledání u maskulina *boss* na kolísání upozorňují dobře. V singulárních tvarech najdeme doklady opět pro obě deklinace, podoby podle měkké opět mírně převažují, naopak plurálové tvary jsou doloženy pouze s koncovkami podle tvrdého skloňování (doklady pro Apl a Ipl). Varianty pouze podle měkké deklinace jsme našli u maskulina *klid'as* (v Gsg, Asg, Apl), korpus SYN2010 tak v tomto případě na kolísání nepoukazuje. O kolísání maskulina *tulpas* korpusové záznamy také vypovídají. Zaznamenali jsme tvary Vsg podle obou deklinací, další pak pouze podle té měkké (1krát Apl, 2krát Gsg). I přes minimum záznamů u jména *konipas* korpus potvrdil kolísání i v tomto případě – našli jsme jeden doklad pro Gsg podle měkké a jeden podle tvrdé deklinace. Pro maskulinum *chud'as* uvádí korpus tvary ve zvolených pádech pouze podle tvrdé deklinace, kolísání se tudíž nepotvrdilo. I u jména *karas* nastává obdobná situace s kolísáním, jak jsme již uvedli u některých předchozích jmen – v singuláru námi vybraných pádů jsme našli doklady pro tvary podle obou deklinací (tvary Gsg a Asg), přičemž těch podle měkké je více, v plurálových tvarech nacházíme doklady pouze pro tvrdé skloňování (tvary Apl a Ipl). Pro maskulinum *mops* jsou z námi zvolených pádů doloženy pouze ty singulární, které mají tvary jednoznačně podle měkké deklinace. Doklady pro jméno *vágus* a *prud'as* nejsou podle našeho názoru dostačující natolik, abychom podle nich

soudili o zařazení k deklinačnímu typu či kolísání. U slova *mamlas* jsou doklady také málo početné, avšak Gsg v korpusu je podle vzoru *muž*, naopak Vsg pouze podle vzoru *pán*, toto zřejmě na kolísání ukazuje. Podobně je na tom maskulinum *krut'as*, dvakrát je doložen tvar Gsg podle měkkého skloňování, jedenkrát tvar Dsg podle tvrdé deklinace, i zde tedy můžeme o kolísání nejspíše uvažovat. Vyhledávání v korpusu zřejmě potvrzuje kolísání i u jména *klad'as*. Singulárové tvary jsou zakončeny podle měkké deklinace, kdežto Apl plurálu má koncovku podle deklinace tvrdé.

8.2.1 Shrnutí

Některá životná maskulina se zakončením na *-s* podle korpusových záznamů kolísání poměrně často podléhají. Kolísání jsme předpokládali pouze u skupiny označené příručkami jako kolísající (*rorys*, *ibis*, *pilous*, *mrňous*, *primas*, *keťas*, *morous*, *boss*, *klid'as*, *tulpas*, *konipas*, *chud'as*, *karas*, *mops*, *vágus*, *mamlas*, *prud'as*, *krut'as*, *klad'as*). Pokud jsme měli k dispozici početnější množství záznamů, kolísání u výše uvedených maskulin se potvrdilo i v korpusu SYN2010. U jmen *mops* a *klid'as* je doložena pouze měkká deklinace, u jména *chud'as* naopak tvrdá.

9. Apelativa rodu mužského zakončená na -z

9.1 Maskulina neživotná

Podobně jako u neživotných maskulin končících na –s i u jejich protějšků se zakončením na –z neočekáváme, že se v této skupině bude vyskytovat kolísání. Údaje z mluvníc i článků, které jsme představili výše, nám tento předpoklad potvrzují, přesto však deklinaci daných jmen ověříme i v korpusu SYN2010. Daná jména pro větší přehlednost rozdělíme do skupin podle slovotvorných základů, jako jsme to učinili u maskulin zakončených na –s.

9.1.1 Jména se slovotvorným základem na –kaz

Jedenáctičlenná skupina maskulin (*kaz, zákaz, poukaz, úkaz, průkaz, vzkaz, odkaz, příkaz, důkaz, výkaz, rozkaz*) podle našich předpokladů a podle poznatků z příruček by měla náležet k tvrdému deklinačnímu typu. Nejprve jsme ověřili tzv. opěrný tvar Gsg. Tvary s koncovkou –e podle měkkého vzoru nejsou v korpusu doloženy ani u jednoho z maskulin, zaznamenána je pouze koncovka –u podle tvrdé deklinace. Pro jistotu jsme vyhledali i tvary v dalších kritických pádech. Podoby měkkého skloňování pro Dsg, Lsg, Vsg, Apl a Ipl nebyly však zaznamenány ani u jednoho ze jmen. Doloženy tak jsou pouze koncovky tvrdého skloňování a lze tedy říci, že tato skupina maskulin nekolísá.

9.1.2 Jména se slovotvorným základem na –voz + maskulinum vůz

V tomto oddíle se zaměříme na pět jmen (*odvoz, přívoz, dovoz, provoz, vývoz*) a maskulinum *vůz*. Pro Gsg, podle kterého se běžně určuje deklinační typ, jsme nenašli v korpusu SYN2010 žádné doklady s koncovkou –e podle měkkého vzoru. Nepředpokládali jsme tedy, že by se skloňování podle měkkého vzoru objevilo v jiných pádech, přesto jsme ověřili v korpusu i Dsg, Lsg, Vsg, Apl a Ipl. Tvary podle měkké deklinace se neobjevily v žádném z námi zvolených pádů. Tudíž tato maskulina se skloňují podle tvrdého vzoru a kolísání nepodléhají, stejně jako maskulinum *vůz*.

9.1.3 Jména se slovotvorným základem na *–lez*

Na deklinaci pouze dvou maskulin (*nález*, *vynález*) se zaměříme v tomto oddíle. Po ověření nejprve Gsg a později i ostatních vybraných pádů jsme nezjistili žádné koncovky typické pro měkkou deklinaci, zaznamenali jsme pouze tvary s tvrdým skloňováním.

9.1.4 Jména se slovotvorným základem na *–řez* + maskulinum *říz*

Do této skupiny patří maskulin jako *řez*, *pařez*, *zářez*, *průřez*, *výřez*, *křovinořez* a *trubkořez*, dále jsme se zařadili maskulinum *říz*. I zde nejprve ověříme tvar Gsg, později se ujistíme i zjištěním dokladů pro Dsg, Vsg, Lsg, Apl a Ipl. U maskulina *trubkořez* nebyly zjištěny varianty pro Gsg ani podle jednoho z deklinačních typů, vykládáme si to neobvyklostí slova a jeho nepříliš častým užíváním. U ostatních jmen jsme našli pro Gsg pouze koncovku podle tvrdého vzoru *hrad*. Ani ověřováním dalších pádů nebyly u této skupiny maskulin doloženy koncovky měkkého skloňování podle vzoru *stroj*. Ani tato skupina nepatří mezi kolísající maskulina.

Stejným způsobem jsme zjišťovali případné odchylky u maskulina *říz*. V korpusu SYN2010 jsme sice nenalezli podobu pro Gsg, avšak podle ostatních dokladů je *říz* zařazen k tvrdé deklinaci (hl. díky podobě Dsg – *řízu*).

9.1.5 Jména se slovotvorným základem na *–raz*

V tomto oddíle se blíže podíváme na skloňování osmi maskulin (*náraz*, *obraz*, *odraz*, *sraz*, *úraz*, *důraz*, *průraz*, *výraz*). Stejně jako v předchozích případech i zde se nejprve zaměříme na podobu Gsg, stejně tak jako u výše uvedených nepředpokládáme kolísání mezi deklinacemi. Pro Gsg i pro ostatní pády (Dsg, Lsg, Vsg, Apl, Ipl) jsou v korpusu zaznamenány opět pouze varianty podle tvrdé deklinace. Tato maskulina také nekolísají.

9.1.6 Ostatní neživotná maskulina s různým základem končící na *–z*

V závěrečné skupině maskulin končících na *–z* se soustředíme na jména *řetěz*, *jez*, *nebozez*, *kvíz/kviz*, *peníz*, *bronz*, *ochoz*, *skluz*, *motouz*, *hmyz*, *ohryz*, *dotaz*, *maz*. I v této skupině očekáváme převažující tvrdé skloňování, pouze u maskulina *peníz* by se měly objevit i

koncovky podle měkkého vzoru *stroj* (viz MČ, ČŘJ, IJP). Údaje k jednotlivým maskulinům budeme podávat odděleně.

Gsg maskulina *řetěz* má v korpusu SYN2010 zastoupeny pouze podoby podle tvrdého vzoru *hrad*, po ověření dalších pádů jsme nenalezli pro Dsg, Lsg, Vsg a Apl žádné tvary měkkého skloňování, pouze dva doklady s podobou *řetězi* pro Ipl, přesto však tvrdá deklinace v tomto pádě výrazně převažovala, a proto se nedomníváme, že je to důkaz kolísání tohoto maskulina. Maskulinum *jez* patří i podle korpusových záznamů jednoznačně k tvrdé deklinaci, dokonce ani v Lsg není doložena varianta s *-e*, která je jinak u výše uvedených jmen poměrně obvyklá. Chybí doklady pro Vsg. Obdobná situace nastává u maskulina *nebozez*, stejně jako u jména *bronz, skluz*. U maskulina *ochoz* korpus SYN2010 svými záznamy také potvrzuje tvrdé skloňování, dále je potvrzeno dvojí zakončení v Lsg: *-u* i *-e*. Koncovky tvrdé deklinace korpus potvrzuje i pro maskulina *motouz a hmyz*. U jména *ohryz* je v korpusu doložen pouze jeden tvar *ohryzu* (a to pro Dsg) a *ohryzy* (pro Ipl), z čehož usuzujeme i v tomto případě na přináležitost k tvrdé deklinaci. *Dotaz* podle záznamů v korpusu patří také k tvrdému skloňování, v Lsg se ve dvou případech objevila variantní koncovka *-e*. U maskulina *maz* sice nebyly nalezeny žádné plurálové tvary, ovšem ty singulárové jednoznačně potvrzují tvrdé skloňování. Korpus potvrdil tvrdou deklinaci i u maskulina *ráz*, podoby s koncovkami měkké deklinace nebyly vůbec zaznamenány, stejná situace nastala u *kviz/kvíz*. Jako poslední jsme ověřovali maskulinum *peníz*, u kterého je pravděpodobné, že se kolísání projeví (viz výše). Korpus SYN2010 toto bezpochyby potvrzuje. V opěrném tvaru Gsg jsme našli doklady pro obě deklinace, pro Lsg jsou doloženy pouze podoby s koncovkou podle měkkého skloňování. V plurálu převažuje tvar Npl *peníze* a měkká deklinace vůbec. Kolísání je tedy doloženo jen velmi slabě a převážně v singulárových tvarech.

9.1.7 Shrnutí

Neživotná maskulina se zakončením na obojetnou souhlásku *z* podle mluvnic a i po ověření těch nejfrekventovanějších patří k tvrdé deklinaci. Často se u nich v Lsg objevuje zakončení na *-u* i *-e*. Koncovky měkké deklinace nejsou potvrzeny ani korpusem SYN2010 (nebo pouze zcela výjimečně, avšak ani v těchto případech nelze mluvit o procesu kolísání). Jako kolísající bývá označováno jediné maskulinum z této skupiny – *peníz*. Korpus ukázal, že v jeho Gsg se objevují koncovky měkké i tvrdé deklinace. Pro plurálové tvary se deklinace častěji odvozuje od Npl *peníze* se speciálním paradigmatickým (Gsg – *peněz*). Kolísání je tedy především zaznamenáno pro tvary Gsg.

9.2 Maskulina životná

Skupina životných maskulin se zakončením na *-z* je výrazně méně početná než skupina těch neživotných, stejně jako tomu bylo u maskulin zakončených na *-s*. Čítá celkem 12 jmen (*plaz, stávkokaz, penězokaz, révokaz, všekaz, dikobraz, kněz, vítěz, bonz, šimpanz, markýz, platýz*). V mluvnicích a člancích na toto téma byli jako kolísající zmíněni *bonz, markýz, stávkokaz, révokaz, všekaz* (spolu s nimi sem řadíme i *penězokaze*, jelikož díky stejnému základu předpokládáme kolísání i u něj). Dále se také podíváme na podobu Npl u jména *kněz*, jelikož MSC pro něj nachází podobu *knězi*, kterou ostatní mluvnické výhledy nepripouštěly.

9.2.1 Jména se slovotvorným základem na *-kaz*

Z kompletního seznamu životných maskulin končících na *-z* jsme pro lepší orientaci oddělili ta, jejichž společným komponentem je *kaz*. Tato maskulina (*stávkokaz, penězokaz, révokaz, všekaz*) by také měl spojit proces kolísání. Pokusili jsme se toto tvrzení ověřit doklady z korpusu SYN2010.

U maskulina *stávkokaz* jsme v korpusu SYN2010 zjistili doklady pro tvrdou i měkkou deklinaci (3krát pro Apl *stávkokazy* a 3krát pro Apl *stávkokaze*), ostatní pády nejsou v korpusu zaznamenány. Z toho vyplývá, že i v korpusu *stávkokaz* nejspíše kolísá mezi tvrdou a měkkou deklinací, i když doklady nejsou příliš hojné. Obdobný výsledek byl zjištěn i pro maskulinum *penězokaz*. Pro Gsg jsme nezjistili žádnou podobu, pouze 2krát pro Gpl, tento tvar je však u obou deklinací shodný. Z tvarů s rozdílnou koncovkou jsme našli 1krát Ipl *penězokazy* a 2krát Ipl *penězokazi*. Problematiku kolísání nám u této skupiny jmen příliš neosvětlily ani výsledky pro maskulinum *révokaz* (3krát se v korpusu objevil v Nsg, pouze jednou v Dsg *révokazu* podle tvrdého vzoru). Kromě shodných tvarů pro Npl, Gpl jsou pro maskulinum *všekaz* zaznamenány pouze dva doklady - jedenkrát tvar pro Apl a jedenkrát pro Ipl podle tvrdé deklinace.

9.2.2 Ostatní životná maskulina s různým základem zakončená na *-z*

Maskulina zahrnutá do tohoto oddílu (*plaz, dikobraz, kněz, vítěz, bonz, markýz, platýz*) se od sebe liší nejen různým slovotvorným základem, ale také různým hodnocením jazykových příruček z hlediska kolísání. Zatímco *plaz, dikobraz, kněz, vítěz* by kolísání podléhat neměli, *bonz, markýz, platýz* bývají označováni jako kolísající. Jako tradičně nejprve ověříme podobu

Gsg jakožto opěrného tvaru a dále zjistíme tvary i pro další pády, ve kterých by ke kolísání docházet mohlo.

U maskulina *plaz* korpusové doklady jednoznačně potvrdily skloňování podle tvrdého vzoru *pán*. Koncovky měkké deklinace se u tohoto jména v korpusu neobjevily ani v jednom z námi sledovaných pádů. Stejně výsledky jsme našli i po ověření maskulina *dikobraz*, tvrdá deklinace je doložena u všech zvolených pádů kromě Vsg, koncovky měkké deklinace se u tohoto jména neobjevují vůbec. U maskulina *kněz* v singulárových tvarech je doložena pouze měkká deklinace. Problematictější situace nastává u plurálu. Jak jsme již uvedli, MSČ dokládá tvar pro Npl *knězi*, tento tvar potvrzuje i naše korpusová sonda, ověřili jsme celé plurálové paradigma a tvary dalších pádů odpovídají měkké deklinaci (tvrdou deklinaci reprezentují pouze 3 doklady pro Ipl *knězy*). Tvar *kněží* (v korpusu též hojně doložený) i s podobami v ostatních pádech tak získává konkurenta, kterého mluvnické před MSČ nezaznamenávají. Stejně jako *kněz* i u maskulina *vítěz* jsme očekávali potvrzení měkkého skloňování. *Vítěz* podle korpusových záznamů také mezi vzory nekolísá a měkkou deklinaci si zachovává, pro tvrdou deklinaci byl nalezen pouze jediný doklad (Dsg *vítězu*), to však nemůže být důkazem o kolísání.

Předpokládané kolísání maskulina *bonz* bohužel nemůžeme v korpusu ověřit, jelikož jeho tvary se zde vyskytují pouze sporadicky. Přesto více dokladů jsme našli pro koncovky měkké deklinace (1krát Gsg *bonze* a 1krát Ipl *bonzi*), další tvary jsou společné oběma deklinacím (1krát Isg *bonzem*, 1krát Dpl *bonzům*). Potvrzena tak zůstala pouze měkká deklinace, ke kolísání však korpus doklady nepodává. Pro Gsg maskulina *markýz* jsme v korpusu našli varianty podle tvrdé i měkké deklinace, ovšem měkká výrazně převažovala (nalezeny pouze 3 doklady Gsg s koncovkou *-a*, kdežto u měkké deklinace se objevuje *-e* i v Asg). I výsledky u ostatních pádů svědčí pro zařazení k měkké deklinaci (Vsg, Dsg, Lsg), koncovky typické pro tvrdou deklinaci se neobjevují. Pro Ipl nebyl nalezen doklad ani podle jedné z deklinací. U jména *platýz* nastala velmi podobná situace jako u *bonze*. Pro koncovky tvrdé deklinace nebyl zaznamenán jediný doklad (dokonce ani pro opěrný tvar), avšak i podoby s měkkou deklinací nebyly v korpusu hojně zastoupeny, pouze tvary pro Gsg a Asg. Je tedy pravděpodobné, že tato jména (dříve kolísající) se dnes přesunují spíše k měkké deklinaci.

9.2.3 Shrnutí

Situace u životných maskulin se zakončením na *-z* nebyla tak jednoznačná jako u těch neživotných. Část maskulin s tímto zakončením (*plaz*, *dikobraz*, *kněz*, *vítěz*), u kterých ani

příručky kolísání nepopisují, se i v korpusových záznamech drží pouze jedné deklinace. Pouze u jména *kněz* korpus SYN2010 dokládá tvary pro Npl *knězi* (další skloňování podle měkkého vzoru).

Životná maskulina s druhým komponentem *–kaz*, která podle příruček kolísání podléhá, však nebyla v korpusu příliš hojně zastoupena. Přesto podle uvedených záznamů usuzujeme, že u jmen *stávkokaz* a *penězokaz* ke kolísání nejspíše dochází. Záznamy pro *všekaz* a *révokaz* svědčí o tvrdé deklinaci, ale vzhledem ke svému množství nejsou příliš průkazné.

Další skupina maskulin s tímto zakončením (*bonz*, *markýz*, *platýz*) bývá v příručkách označována jako kolísající, avšak podle dokladů ze SYN2010 se zdá, že se tato jména spíše zařadila k měkkému skloňování.

10. Finální přehled maskulin se zakončením na –s a –z

Při sledování procesu kolísání u maskulin se zakončením na souhlásky *s* a *z*, jsme narazili hned na několik výrazných procesů:

1) Neživotná maskulina se zakončením na –s, –z kolísání nepodléhají a přesvědčivě se (i dle dokladů v korpusové databázi) řadí k tvrdému skloňování. Výjimku tvoří pouze jméno *městys* z části i *peníz* (o nich více níže). Dotazníkové šetření této velké skupiny maskulin nebylo dle našeho názoru potřebné. Kolísání nebylo prokázáno ani u neživotného propria *Bezděz* (v korpusu SYN2010 má jen tvary podle tvrdé deklinace).

2) U životných maskulin se zakončením na –s se kolísání v některých případech projevuje. Rozdělme si tuto část na dva oddíly:

2a) Vlastní jména: podle příruček jsme u vlastních jmen očekávali výrazný podíl kolísání (tato jména, pův. většinou skloňovaná podle tvrdého vzoru (např. *Alois*, *Alfons*, *Amos* atd.) postupně nabývají i koncovek měkké deklinace). Po vyhledání konkrétních zástupců však zjišťujeme, že právě koncovky měkké deklinace výrazně převažují; SYN2010 dokládá kolísání u *Alfons*, *Johannes*; tvrdá deklinace zůstává u maskulin *Hus*, *Mánes*.

Naše dotazníková sonda však přinesla trochu odlišné výsledky: k měkké deklinaci se podle ní řadí i maskulina *Alfons* a *Johannes*. U těchto jmen dotazníková metoda prokázala tvary Ipl s měkkým zakončením, přesto však mluvčí často hodnotili tuto podobu jako „podivnou“, nenáležitou, ovšem řídili se podle opěrného tvaru Gsg. Jako kolísající je označeno jméno *Mánes*. *Hus* si drží zařazení k tvrdé deklinaci, stejně jako v korpusu a mluvnicích.

2b) Apelativa: jako kolísající jsou označována mluvnicemi apelativa *rorys*, *platýz*, *ibis*, *pilous*, *mrňous*, *primas*, *keťas*, *morous*, *boss*, *klid'as*, *t'ulpas*, *konipas*, *chud'as*, *karas*, *mops*, *vágus*, *mamlas*, *prud'as*, *krut'as*, *klad'as*. Podle korpusové databáze SYN2010 jsme doložili kolísání pouze u *rorys*, *ibis*, *mrňous*, *morous*, *boss*, *t'ulpas*, *konipas*, *karas*, *mamlas*, *krut'as*, *klad'as*. U jmen *klid'as* a *mops* byla zaznamenána pouze měkká deklinace, u jména *chud'as* naopak tvrdá. U ostatních nebylo zjištěno dostatečné množství jakýkoli důkazů (viz výše).

3) U životných maskulin se zakončením na –z se kolísání oproti předchozí skupině projevilo v daleko menším počtu. Opět tento bod rozdělíme na dvě skupiny:

3a) Vlastní jména: *Francouz*, *Hamouz*, *Mráz* i *Radúz* podle příruček i podle korpusových záznamů nekolísá a řadí se k měkké deklinaci. Dotazníková metoda toto zařazení potvrdila.

Hamouz, Mráz i *Radúz* nemají v korpusu SYN2010 příliš velký počet dokladů, ovšem dotazníkový výzkum naznačil, že i tato jména patří k měkké deklinaci.

3b) Apelativa: příručky jako kolísající označily tato apelativa – *bonz, markýz, platýz, stávkokaz, révokaz, všekaz, penězokaz*. U jmen se základem končícím na *–kaz*, která měla v korpusu SYN2010 pouze malé množství záznamů, se kolísání potvrdilo pouze u jmen *stávkokaz* a *penězokaz*; u *všekaz* a *révokaz* (dva a čtyři záznamy v SYN2010) z hlediska malého počtu záznamů nemůžeme kolísání zhodnotit. *Bonz, platýz* a *markýz* se podle korpusových dokladů postupně kloní spíše k převažující měkké deklinaci, přesto je zde kolísání ještě patrné. Tato skupina jmen tedy kolísá.

MSC a i databáze ČNK (ze kterých tvůrci MSC čerpají) nalézají u maskulina *kněz* v Npl nejen podobu *kněží* podle vzoru *paní*, ale i *knězi*.

4) Městys a peníz: IJP uvádí u maskulina *městys* podoby podle tvrdé i měkké deklinace, v příručkách je však toto jméno uváděno spíše pod měkkou deklinací. Výsledky z korpusu SYN2010 však potvrzují informace z IJP a maskulinum *městys* tak můžeme určit jako kolísající. Příručky zařazují maskulinum *peníz* mezi kolísající a toto zařazení se potvrdilo i korpusovým vyhledáváním.

Jako kolísající maskulina se zakončením na *–s, –z* jsme s jistotou označili tato jména:

Apelativa: *rorys, ibis, mrňous, morous, boss, ťulpas, konipas, karas, mamlas, kruťas, klad'as, bonz, markýz, platýz, stávkokaz, penězokaz, městys, peníz.*

Propria: podle výsledků korpusu SYN2010 *Alfons, Johannes* (dotazníkem zařazena k měkké deklinaci); podle dotazníku *Mánes* (v korpusu SYN2010 podle tvrdé deklinace).

11. Závěr

Jak jsme již uvedli, tato práce si dala za úkol zmapovat rozsah kolísání u maskulin zakončených na obojetné souhlásky *s* a *z*. Nejprve jsme se snažili uspořádat poznatky a informace z jazykových příruček a také článků zabývajících se danou problematikou. Na základě těchto dokladů a také *Retrográdního slovníku současné češtiny*³⁴ jsme sestavili seznam nejfrekventovanějších maskulin s daným zakončením, který jsme zároveň obohatili o maskulina označená příručkami jako kolísající.

Tento seznam maskulin nám posloužil jako výchozí bod pro ověřování jejich deklinace a zároveň stavu kolísání. Maskulina jsme pro větší přehlednost rozdělili do několika skupin. Nejprve jsme od sebe oddělili *propria* a *apelativa*. U těchto jsme dále vytvořili podskupiny obsahující *životná* a *neživotná* maskulina s daným zakončením. V podskupinách jsme stanovili pády, ve kterých ke kolísání může docházet, a podoby daných pádů jsme vyhledávali v jedné z databází ČNK – korpusu SYN2010. Ten jsme zvolili především proto, že se snažíme o popis současného stavu kolísání maskulin se zakončením na *-s*, *-z*, a tento korpus obsahuje data z let 2005-2009. Po tomto průzkumu jsme připravili i dotazníkové šetření vlastních jmen rodu mužského životného, abychom ještě více zvýraznili výsledky korpusového vyhledávání. Chápeme, že naše práce je spíše nastíněním dané problematiky kolísání a pro komplexní popis bychom nejspíše museli prozkoumat každé z *apelativ* a *proprií* s danými zakončeními. Přesto si však troufáme říci, že tato práce nejdůležitější posuny v kolísání a také jeho nejvýraznější projevy u maskulin zakončených na *-s* a *-z* zaznamenala. Kolísání především podléhají maskulina *životná* (*apelativa* i *propria*). Naopak *neživotná* maskulina s daným zakončením kolísají naprosto výjimečně (pouze maskulina *měštys*, slabé doklady pro kolísání u *peníz*). *Neživotná* maskulina tak v drtivé většině případů zůstávají zařazena k tvrdému deklinačnímu typu. Pokud by tato jména přebírala koncovky měkké deklinace, mohla by být znejasněna i jejich neživotnost (např. *rys* ve významu zvířete a *rys* jako znak). U *životných* maskulin v souvislosti s kolísáním zaznamenáváme procesů více. Soudíme tak především na základě porovnání údajů z příruček a výsledků vyhledávání v korpusové databázi. Zprvė sledujeme přesun původně kolísajících maskulin s tímto zakončením k jednomu z deklinačních typů (v našem případě většinou k měkkému). Naopak maskulina, která starší příručky poměrně jasně zařazovala k jednomu z deklinačních typů, dnes kolísání podléhají. Jako příklad uveďme *apelativa stávkokaz* nebo *morous*, z *proprií* pak

³⁴ TĚŠITELOVÁ, M., PETR, J., KRÁLÍK, J. *Retrográdní slovník současné češtiny*. Praha: Academia, 1986.

např. *Mánes* (kompletní přehled kolísajících maskulin se zakončením na –s a –z jsme uvedli v předchozí kapitole). Stejně tak jsme v naší práci zmapovali ta životná maskulina, která kolísání dosud podléhat nezačala.

Snažili jsme se i postihnout teorie o vzniku kolísání u těchto maskulin (viz např. Sedláček a disimilace samohlásek; analogie). Avšak tento problém jsme nevyřešili a ani to nebylo naším úkolem.

Předpokládáme, že kolísání se u maskulin se zakončením na obojetné souhlásky *s* a *z* bude vyvíjet i nadále. Jak naznačuje ve svém článku i Sedláček, vlastní jména mužského rodu životného se zakončením na –s postupně více tíhnou k měkké deklinaci. Zároveň jsme svědky počínajícího kolísání některých apelativ. Zachycení současného stavu kolísání u maskulin s daným zakončením tak nemusí být práci s omezenou platností, ale poskytuje i jakýsi výhled do budoucna v dané problematice.

12. Seznam použitých zkratek

Apl	akuzativ plurálu
Asg	akuzativ singuláru
ČM	Česká mluvnice
ČNK	Český národní korpus
ČŘJ	Čeština – řeč a jazyk
Dsg	dativ singuláru
Gsg	genitiv singuláru
IJP	Internetová jazyková příručka
Ipl	instrumentál plurálu
Lsg	lokál singuláru
MČ	Mluvnice češtiny
MSČ	Mluvnice současné češtiny
NoČJ	Nauka o českém jazyku
Npl	nominativ plurálu
PMČ	Příruční mluvnice češtiny
Vsg	vokativ singuláru

13. Seznam použité literatury

- CVRČEK, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny I*. Praha: Karolinum, 2010.
- ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000.
- Český národní korpus - SYN2010*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010.
Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981.
- Internetová jazyková příručka*. Praha: ÚJČ AV ČR. Dostupná z www.ujc.cas.cz.
- SEDLÁČEK, M. Dvě kapitoly z formálního tvarosloví češtiny. *NŘ*, 1995, roč. 78, s. 74–79.
- ŠIMANDL, J. Nad 2. vydáním SSČ, zejména o tvarosloví. *NŘ*, 1995, roč. 78, s. 18–25.
- ŠIMANDL, J. Morfologická problematika v jazykové poradně III. *NŘ*, 2000, roč. 83, s. 169–192.
- ŠMILAUER, V. *Nauka o českém jazyku*. Praha: SPN, 1972.
- Mluvnice češtiny II*. Praha: Academia, 1986.
- Pravidla českého pravopisu. Školní vydání včetně Dodatku*. Praha: Fortuna, 2005.
- Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2001.
- ŠTÍCHA, F. (ed.). *Možnosti a meze české gramatiky*. Praha: Academia, 2006.
- TĚŠITELOVÁ, M., PETR, J., KRÁLÍK, J. *Retrogradní slovník současné češtiny*. Praha: Academia, 1986.